

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาผลของการจัดกิจกรรมตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ ในวิชาศิลปศึกษาที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์โดยเสนอตามลำดับขั้นดังนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์

- ความหมายของความคิดสร้างสรรค์
- องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์
- ลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
- การพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

2. แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ กับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

- ปรัชญานีโอฮิวแมนนิสต์
- ความเป็นมาของแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์
- การศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์

3. ศิลปศึกษา

- ความหมายของศิลปศึกษา
- ความสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในศิลปะเด็ก
- บทบาทของครูประถมที่สอดคล้องกับแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์
- ศิลปศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

ความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

(Guilford,1950) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นลักษณะของความคิดนอกเนกนัย (Divergent Thinking) คือความคิดหลายทิศทาง หลายแง่ หลายมุม คิดได้กว้างไกล ซึ่งลักษณะความคิดเช่นนี้ จะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ ประกอบด้วยความคิดริเริ่ม (Originality) ความคิดคล่องตัว (Fluency) ความยืดหยุ่นในความคิด (Flexibility) และความคิดละเอียดลออ (Elaboration) ลักษณะของความคิดนอกเนกนัยจะเป็นหนทางให้ค้นพบความคิดที่ดีที่มีคุณภาพหรือความคิดสร้างสรรค์

วอลลาส และโคแกน (Wallach and Kogan, 1965) ได้กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ คือสามารถที่จะคิดอะไรได้อย่างสัมพันธ์กันเป็น ลูกโซ่ ช่วยให้สามารถคิดถึงสิ่งอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กันได้ต่อไป

ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1970) ได้กล่าวถึงความหมายของความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นการรวบรวมประสบการณ์ทั้งหมดที่ผ่านมา เพื่อสร้างรูปแบบอย่างใหม่ ความคิดใหม่ๆ หรือผลผลิตใหม่ๆ

แอนเดอร์สันและคณะ (Anderson and others., 1970 อ้างใน ยุติกร คำแก้ว, 2539, หน้า 9) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมของบุคคลซึ่งแสดงความคิดใหม่ ๆ อันเป็นกระทำที่บุคคลเลือกจากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อสร้างรูปแบบใหม่ ความคิดใหม่หรือผลิตผลงานใหม่ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของในระดับต่างๆ กัน และความคิดสร้างสรรค์นี้สามารถพัฒนาได้ ถ้าจัดสภาพการณ์ให้เหมาะสม

อารี รังสินันท์ (2532, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า หมายถึง ความคิดจินตนาการประยุกต์ที่สามารถนำไปสู่การคิดค้นพบสิ่งแปลกใหม่ หรือสิ่งเดิมผสมกับสิ่งใหม่ ซึ่งรวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการคิดทฤษฎี หลักการได้สำเร็จ เป็นความคิดหลากหลายคิดได้กว้างไกล เน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ

เลิศ อานันท์ (2535) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดหรือแสดงออกในลักษณะที่แปลกๆ ใหม่ๆ แตกต่างไปจากความคิดของบุคคลธรรมดา เช่น การคิดค้นสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทำให้มนุษยชาติดำรงชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม

สมศักดิ์ ภูวิภาตววรรณ (2537) ได้สรุปว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนยากแก่การให้คำจำกัดความที่แน่นอนตายตัว ถ้าพิจารณาความคิดสร้างสรรค์ในเชิงผลงานผลงานนั้นต้องเป็นผลงานที่แปลกใหม่และมีคุณค่า กล่าวคือ ได้โดยมีคนยอมรับ ถ้าพิจารณาความคิดสร้างสรรค์ในเชิงกระบวนการ กระบวนการคิดสร้างสรรค์ คือการเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งของหรือความคิดที่มีความแตกต่างกันมาเข้าด้วยกันถ้าพิจารณาความคิดสร้างสรรค์เชิงบุคคล บุคคลนั้นจะต้องเป็นคนที่มีความแปลกเป็นของตัวเอง เป็นผู้ที่มีความคิดคล่อง มีความคิดยืดหยุ่น และสามารถให้รายละเอียดในความคิดนั้นๆ ได้

จากความหมายที่กล่าวมาแล้ว สรุปว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการคิดโดยใช้จินตนาการซึ่งมีลักษณะเป็นหลายทิศทางก่อให้เกิดความคิดแปลกใหม่ในการสร้างผลผลิตหรืออาจจะเกิดจากการรวบรวมความคิดหรือประสบการณ์เดิมนำมาเชื่อมโยงกับสถานการณ์ใหม่

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

กิลฟอร์ด (Guilford, 1967 อ้างใน กรมวิชาการ, 2535, หน้า 6) ได้แบ่งองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ความคิดคล่อง (Fluency) หมายถึง ความสามารถในการคิดหาคำตอบของปัญหาได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็วได้คำตอบหลาย ๆ คำตอบโดยไม่ซ้ำกันในเวลาจำกัด แบ่งเป็น 3 แบบ คือ

1.1 ความคล่องทางแนวความคิด (Ideational Fluency)

1.2 ความคล่องทางความสัมพันธ์ (Associational Fluency)

1.3 ความคล่องทางการแสดงออก (Expressional Fluency)

2. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) หมายถึง ความสามารถในการคิดหาคำตอบของปัญหาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.1 ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถในการคิดอย่างอิสระให้ได้หลายคำตอบหลายแนวทาง ในขณะที่คนทั่วไปจะคิดได้แนวทางเดียว

2.2 ความคิดยืดหยุ่นทางการดัดแปลง (Adaptive Flexibility) เป็นความสามารถในการดัดแปลงของสิ่งเดียวให้เกิดประโยชน์หลาย ๆ ด้าน

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความคิดยืดหยุ่นจะเป็นตัวเสริมให้ความคิดคล่อง มีความแปลกแตกต่างออกไป หลีกเลี่ยงการซ้ำซ้อน หรือเพิ่มคุณภาพทางความคิดให้มากขึ้นด้วย การจัดเป็นหมวดหมู่ หรือหลักเกณฑ์ยิ่งขึ้น และนับได้ว่าความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น เป็นความคิดพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ คือได้หลายหมวดหมู่ หลายประเภท ตลอดจนเตรียมทางเลือกไว้หลายๆ ทาง ความคิดยืดหยุ่นจึงเป็นความคิดเสริมคุณภาพให้ดี

3. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ความสามารถของสมองในการคิดสิ่งแปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบใคร อาจเกิดจากการนำความรู้เดิมมาดัดแปลงและประยุกต์ให้เป็นสิ่งใหม่ หรือ ความคิดจินตนาการประยุกต์ คือคิดและหาทางทำให้เกิดผลงาน บุคคลที่มีความคิดริเริ่มมักไม่ชอบความจำเจ ซ้ำซาก แต่จะชอบปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้งานของเขามีชีวิตชีวา และมีความแปลกใหม่กว่าเดิม เขาจะเป็นบุคคลที่มุ่งมั่นและมีสมาธิแน่วแน่ในงานของตน โดยไม่เห็นแก่เงินจ้างรางวัล แต่เป็นการทำงานที่เกิดจากแรงจูงใจภายใน หรือความศรัทธา และพอใจที่จะทำงานนั้นๆ

พฤติกรรมของบุคคลที่มีความคิดริเริ่มจึงมักเป็นบุคคลที่กล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าทดลอง กล้าเสี่ยง และเล่นกับความคิดตน เขาจึงเป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และมีความเชื่อมั่นในตนเองจะไม่พลาดกลัวต่อสิ่งที่ลึกลับ ประหลาด หรือคลุมเครือ แต่กลับขี้ขลาดและทำหยาบให้ยากลอง รู้สึกพอใจและตื่นเต้นที่จะเผชิญกับสิ่งเหล่านั้น

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึง ลักษณะของการใช้ความคิด และประสานความคิดต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ความคิดริเริ่มนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

Kneller (1965) กล่าวว่า ความคิดละเอียดลออเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีความแปลกใหม่เป็นพิเศษให้สำเร็จและยังขยายความอีกว่า ความคิดสร้างสรรค์ไม่เป็นเพียงแต่ประกอบด้วยสิ่งแปลกใหม่แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในความแปลก ความใหม่และความพิเศษนั้นจะต้องตระหนักถึงความสำเร็จอย่างสร้างสรรค์ด้วย

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ (Creative Process)

Guilford, 1967 (อ้างใน กรมวิชาการ, 2535, หน้า 8) กล่าวถึงพฤติกรรมที่เป็นความคิดสร้างสรรค์พอสรุปได้ว่า พฤติกรรมนี้เป็นมิติหนึ่งของโครงสร้างเชาว์ปัญญา (The Structure of Intellect) โครงสร้างของเชาว์ปัญญานี้ กิลฟอร์ดอธิบายว่าเป็นความสามารถ ทางสมองประกอบด้วยสามมิติ คือ มิติด้านเนื้อหา (Contents) มิติด้านวิธีการคิด (Operations) มิติด้านผลผลิต (Products) พฤติกรรมที่เป็นความคิดสร้างสรรค์นั้นอยู่ในมิติด้านวิธีคิดในมิตินี้มีวิธีการคิดเป็นไปตามลำดับขั้นดังนี้

1. การรับรู้และการเข้าใจ (Cognition) หมายถึง ความสามารถของสมองในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็ว
2. การจำ (Memory) คือ ความสามารถของสมองในการสะสมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาและสามารถระลึกออกมาได้ตามที่ต้องการ
3. การคิดแบบเอนกนัย (Divergent Thinking) คือความสามารถของสมองในการตอบสนองได้หลาย ๆ อย่างจากสิ่งเร้าที่กำหนดให้โดยไม่จำกัดจำนวนคำตอบ
4. การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) คือ ความสามารถของสมองในการตอบสนองที่ถูกต้อง และดีที่สุดจากข้อมูลที่กำหนดให้
5. การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง ความสามารถของสมองในการตัดสินใจที่กำหนดให้ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

Osborn, 1957 (อ้างใน อารี พันธุ์มณี, 2537, หน้า 11-12) ได้ขยายกระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็น 7 ขั้น คือ

- ขั้นที่ 1 การชี้ถึงปัญหา เป็นการระบุหรือทราบประเด็นปัญหา
- ขั้นที่ 2 การเตรียมและรวบรวมข้อมูล เป็นการเตรียมและรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการคิดแก้ปัญหา
- ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ เป็นขั้นพิจารณาและแจกแจงข้อมูล
- ขั้นที่ 4 การใช้ความคิดหรือคัดเลือกเพื่อหาทางเลือกต่าง ๆ เป็นขั้นพิจารณาอย่างละเอียด รอบคอบและหาทางเลือกที่เป็นไปได้ไว้มากมาย ๆ ทาง

ขั้นที่ 5 การคิด (Incubation) และทำให้กระจ่าง (Illumination) เป็นขั้นที่ทำให้จิตใจว่าง และในที่สุดก็เกิดความคิดแวบแล้วกระจ่างขึ้น

ขั้นที่ 6 การสังเคราะห์หรือการบรรจุชิ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

ขั้นที่ 7 การประเมินผลเป็นการคัดเลือกจากคำตอบที่มีประสิทธิภาพที่สุด

Wallach, 1967 (อ้างใน อารี พันธมณี, 2537, หน้า 11) กล่าวถึงกระบวนการของ ความคิดสร้างสรรค์ สรุปได้ว่ากระบวนการของความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการคิดสิ่งใหม่ ๆ โดยการลองผิดลองถูก (Trial and Error) และได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการไว้เป็น 4 ขั้นคือ

1. ขั้นการเตรียมตัว (Preparation) เป็นขั้นของการเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ความรู้ ทักษะและเจตคติที่เรามีต่อโลกอย่างกว้างขวาง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำหรือแนวทางที่ถูกต้อง

2. ขั้นความคิดคุกรุ่น หรือระยะพักตัว (Incubation) เป็นขั้นที่อยู่ในความวุ่นวายของ ข้อมูลทั้งใหม่และเก่าสะเปะสะปะ ไม่สามารถจะหมวดความคิดนั้นจึงปล่อยความคิดไว้เฉย ๆ

3. ขั้นความคิดกระจ่างชัด (Illumination) เป็นขั้นที่เกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลลืมเรื่องที่ตน ต้องการคิดหาคำตอบระยะหนึ่งจากนั้นจะเกิดการหยั่งเห็น (Insight) ขึ้นเหมือนกับแสงสว่างที่ พลันฉายแวบขึ้นมาในสมองทันใดนั้นคำตอบที่ต้องการหรือโคลงบทสุดท้ายก็แจ่มชัดขึ้นมาใน ความคิดโดยไม่ต้องใช้ความพยายามใด ๆ

4. ขั้นทดลองความคิดและพิสูจน์ให้เห็นจริง (Verification) เป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการ ของการคิดสร้างสรรค์คือ หลังจากนึกได้แล้วก็จะทบทวนตรวจสอบผลงานทั้งหมดจนเป็นที่ น่าพอใจ

จากกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ของแต่ละทฤษฎี ได้ให้คำอธิบายที่สอดคล้องกันพอ ที่จะสรุปได้ว่ากระบวนการคิดสร้างสรรค์นั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นลำดับขั้น และผลผลิตของ ความคิดสร้างสรรค์ก็มีลักษณะเป็นขั้น ๆ ที่ผลผลิตจะอยู่ในขั้นใดนั้นขึ้นอยู่กับการใช้ทักษะ และ ความสามารถในการคิดของบุคคล

ลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์

บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์หมายถึงบุคคลที่แสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อให้เห็นว่าเป็น ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งได้ศึกษาและอธิบายลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2537, หน้า 25) ได้สรุปไว้ว่าคนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคน ที่เป็นตัวของตัวเอง ทนความสับสนยุ่งเหยิงได้ดี มีความมุ่งมั่นมีความคิดอิสระไม่ขึ้นต่อกลุ่ม มี อารมณ์ขัน มีความยืดหยุ่น ใช้สามัญสำนึกมากกว่าใช้เหตุผล และมักถูกมองว่าเป็นคนไม่มี ระเบียบ โดยทั่วไปมีบุคลิกเป็นคนขี้เล่น เป็นคนแปลกในสายตาของสังคม อีกนัยหนึ่งคนที่มี ความคิดสร้างสรรค์เป็นคนที่แปลก ไม่เหมือนใคร

Eisner, 1964 (อ้างใน ตรองพจน์ รุกขวิบูลย์, 2527, หน้า 20) ได้กล่าวถึงบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ว่ามีลักษณะดังนี้

1. มีอารมณ์คงที่
2. มีอารมณ์ขัน
3. มีนิสัยสร้างสรรค์
4. มีความสนใจกว้างขวาง
5. มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

อารีย์ รังสินนท์(2532, หน้า 16) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. มีความสามารถในการคิดพลิกแพลงแก้ปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงด้วยดี
2. ไม่ชอบทำตามอย่างผู้อื่นโดยไม่มีเหตุผล
3. มีจิตใจจดจ่อและผูกพันกับงานและมีความอดทนอย่างทรหด
4. เป็นผู้ไม่ยอมเลิกล้มอะไรง่ายๆ หรือเป็นนักสู้ที่ดี
5. มีความคิดคำนึงหรือจินตนาการสูง
6. มีลักษณะความเป็นผู้นำ
7. มีลักษณะขี้เล่น
8. ชอบรับประสบการณ์ใหม่ๆ
9. นับถือตนเองเชื่อมั่นในตนเองสูง
10. มีความคิดอิสระและยืดหยุ่น
11. ยอมรับและสนใจสิ่งแปลกๆ
12. มีความซับซ้อนในการรับรู้
13. กล้าหาญ กล้าเผชิญความจริง
14. ไม่ค่อยเคร่งครัดกับระเบียบแบบแผน
15. ไม่ยึดมั่นสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากเกินไป ชอบทำงานเพื่อความสุขและความพอใจของตนเอง
16. มีอารมณ์ขัน

Anderson และคณะ, (1970) ได้กล่าวถึงบุคลิกลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้

ดังนี้

1. พอใจที่จะทำงานยากๆ และชอบทำงานหลายชนิด
2. มีความพยายามในการติดตามปัญหา
3. มีพลังงานที่จะใช้ในเชิงวิชาการ
4. สนุกในการคิด ยอมรับในสิ่งที่ท้าทายความสามารถ
5. พอใจที่จะทำงานฝีมือเล็กๆ กับงานใช้ความคิด

6. ต้องการขยายความคิด
7. ชอบตั้งคำถาม “อย่างไร” และ “ทำไม”
8. ไม่ชอบให้ใครแนะนำมากเกินไป
9. ไม่ด่วนสรุปเหตุการณ์ต่างๆ เร็วเกินไป แต่ต้องการที่จะสำรวจสิ่งนั้นให้แน่ใจเสียก่อน
10. ต้องการตอบปัญหาในรูปแบบต่างๆ
11. ไม่กังวลกับความถูกต้องหรือการผิดพลาด แต่ต้องสำรวจสาเหตุของความผิดพลาด

Kneller, (1965, หน้า 62-68) กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้

1. มีสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ยสูง
2. สนใจสภาพแวดล้อม
3. มีความคิดหลายแนวทางกว่าคนอื่น ๆ
4. คิดหาคำตอบได้คล่องแคล่วกว่าคนอื่น
5. มีความคิดริเริ่ม
6. มีความประณีตในการคิด
7. เป็นคนช่างสงสัย
8. เป็นคนอดทน มีความเพียรพยายาม
9. เป็นคนช่างเล่น และมีวิธีการเล่นที่ชาญฉลาด
10. มีอารมณ์ขัน
11. ไม่ชอบเลียนแบบ
12. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง

บุญลือ ทองสุข (2521 , หน้า 17) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. มีความคิดคำนึงสูง
2. มีความกระตือรือร้น
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีความเป็นอิสระ

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นผู้ที่มีอารมณ์คงที่ เชื่อมั่นในตนเอง มีนิสัยสร้างสรรค์ กระตือรือร้น มีลักษณะเป็นผู้นำ มีอารมณ์ขัน กล้าหาญ มีความคิดอิสระและยืดหยุ่น

การพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของหลักสูตร

เสริมศรี ไชยคร (อ้างใน สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ, 2537, หน้า 75) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรได้ 4 นัยด้วยกัน คือ

ความหมายที่ 1 หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียนในความรับผิดชอบของโรงเรียน

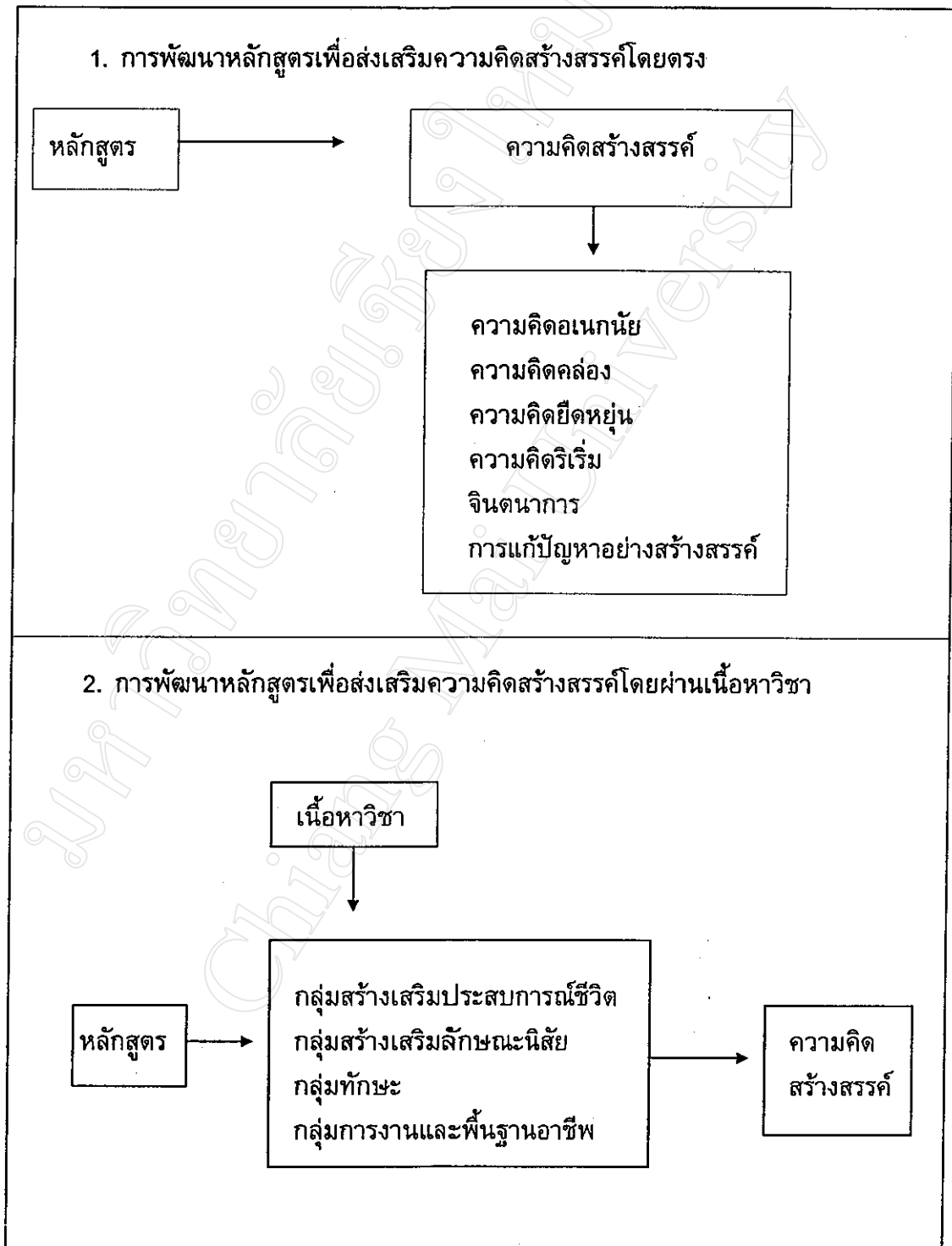
ความหมายที่ 2 หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่เกิดจากแผนที่วางไว้

ความหมายที่ 3 หลักสูตร หมายถึง แผนประสบการณ์ ซึ่งเมื่อนำไปใช้โดยการสอนตามแผนที่วางไว้ ผลที่ได้รับคือ ประสบการณ์ที่อาจเป็นทั้งผลที่คาดหวังตามแผนหรือผลพลอยได้ก็ได้

ความหมายที่ 4 หลักสูตร หมายถึง ระบบการจัดการศึกษา รวมทั้งการวางแผน การใช้แผนและผลที่ได้รับความหมายนี้เป็นความหมายที่กว้างที่สุดซึ่งจะเห็นได้ว่าการสอนก็เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร โดยไม่แยกออกเป็นเอกเทศเหมือนความหมายอื่น

จากความหมายของหลักสูตรดังกล่าวนี้ จะเห็นว่าเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันความแตกต่างกัน อยู่ที่ความแคบหรือความกว้างของความหมายของหลักสูตร ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่ความหมายที่ 3 คือ หลักสูตรหมายถึง แผนประสบการณ์ซึ่งเมื่อนำไปใช้โดยการสอนตามแผนที่วางไว้ผลที่ได้รับคือ ประสบการณ์ที่เป็นผลที่คาดหวังตามแผน โดยเฉพาะแผนประสบการณ์เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

สำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์นั้น สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2537, หน้า 76) ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์อาจทำได้ 2 วิธี คือ การพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยตรงและการดัดแปลงหลักสูตรที่ใช้อยู่แล้วในโรงเรียนให้มีการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เช่น พัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา คณิตศาสตร์หรือภาษาอังกฤษ เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และมีความคิดสร้างสรรค์ไปด้วยพร้อม ๆ กัน จุดประสงค์ของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในหลักสูตรทั้ง 2 วิธี มีความแตกต่างกัน

แผนภาพ แสดงการเปรียบเทียบหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ 2 วิธี
(สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ, 2536, หน้า 76-77)

จะเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ กระทำได้น้อย 2 วิธีคือ การพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยตรงและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยยึดหลักสูตรที่ใช้อยู่ในโรงเรียนเป็นหลักแล้วเพิ่มเนื้อหาให้สัมพันธ์กับหลักสูตรเดิม หรืออาจใช้เทคนิคการสอนเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์เข้ามาช่วย

ปรัชญานีโอฮิวแมนนิสต์

ปรัชญานีโอฮิวแมนนิสต์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษยนิยมแนวใหม่ ที่ได้รับแนวทางความคิดจากปรัชญากลุ่มมนุษยนิยมที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ มีความเชื่อว่ามนุษย์เท่านั้นที่มีจุดเริ่มต้นมาจากสิ่งเดียวกัน และมีลักษณะจิตใจที่กว้างขวางและงดงาม มีความรู้สึกรักเมตตา ผูกพันต่อมนุษยชาติทั่วไป (Humanist sentiment) โดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรรณะ สีผิว ชาติ ศาสนา ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันนี้ก็ยังเกิดขึ้นอีกมากมายในทุก ๆ ด้านจนแนวคิดแบบมนุษยนิยมก็แทบจะไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เลย (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2531, หน้า 38)

แนวคิดของนักมนุษยนิยมยังมีข้อจำกัดอยู่คือการมองคุณค่าของสิ่งมีชีวิตในแนวแคบ ๆ นักมนุษยนิยมมักมองว่าชีวิตมนุษย์และสิ่งอื่นที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่าโดยไม่สนใจคุณค่าของสิ่งมีชีวิตอื่น ซึ่งในความจริงแล้วมนุษย์ก็ไม่มีสิทธิพิเศษแต่อย่างใดที่จะเช่นฆ่าสิ่งมีชีวิตอื่นเพียงเพราะพวกเขามองไม่เห็นว่ามีคุณค่าแต่ประการใดการมอบความรักความเมตตาอยู่ภายในวงแคบที่ใกล้ชิดและมีประโยชน์ต่อตนเอง

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วทำให้แนวคิดของนักมนุษยนิยมไม่สามารถจะเป็นแนวคิดของคนรุ่นใหม่ได้อีกต่อไป เนื่องจากแนวคิดของนักมนุษยนิยมมิได้เห็นความสำคัญของสิ่งอื่น ๆ นอกจากตัวมนุษย์เอง และไม่ได้มีที่มาจากความรัก ความเมตตาต่อกับทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลในแนวคิดเชิงมนุษยนิยมนี้ถ้าตราบไต่ที่ยังมีการแบ่งชั้นกันในสังคม และความรักความเมตตาก็ยังไม่แผ่กว้างไปสู่สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กันเองและมนุษย์กับสรรพสิ่งอื่น ๆ ก็จะมีมากขึ้น ถ้ามนุษย์ไม่จำกัดความรัก ความเมตตาให้มีอยู่แต่เฉพาะมนุษย์ด้วยกันเอง แต่ได้แผ่ขยายไปสู่ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต เมื่อนั้นนักมนุษยนิยมจะกลายเป็น นักมนุษยนิยมแนวใหม่หรือนีโอฮิวแมนนิสต์ ซึ่งเป็นแนวคิดแห่งความรัก ความเมตตาที่แผ่ไปสู่ สรรพสิ่งในจักรวาล (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2531, หน้า 41)

นักมนุษยนิยมแนวใหม่มีแนวคิดที่ต่างไปจากมนุษยนิยมทั่ว ๆ ไป เพราะมนุษยนิยมแนวใหม่มีพื้นฐานของความเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลมีจุดเริ่มต้นมาจากสิ่งเดียวกันมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ มองทุกสรรพสิ่งในโลกด้วยความรักและความไมตรี ความรัก และความเมตตาอันบริสุทธิ์ ควรจะแผ่ขยายออกไปสู่สรรพสิ่งทั้งปวงทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เมื่อจิตส่วนลึกของมนุษย์เกิดความรู้สึกเป็นสากลนิยมขึ้นแล้ว (Universalism) ความรู้สึกเช่นนี้จะป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรักสากล (Universal love)

ต่อสรรพสิ่งทั้งมวลในจักรวาล การตั้งศักยภาพและอัจฉริยะที่มีอยู่ในตัวเองนำออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่และให้ความสำคัญถึงจิตใจระดับจิตสำนึก จิตใต้สำนึก และจิตเหนือสำนึก ดังนั้นเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งของแนวคิดมนุษยนิยม แนวใหม่คือ การถ่ายทอดความรู้สึกที่สวยงาม เต็มไปด้วยความรัก ความเมตตาที่ยิ่งใหญ่มาสู่วิถีการดำเนินชีวิตโดยทั่ว ๆ ไป

ความเป็นมาของแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์

ศรีพระบาทเรนจัน สักการ (Shrii Prabhat Rainjan Sarkar หรือ พี. อาร์. สักการ) นักปราชญ์ชาวอินเดีย ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 6 เดือน 6 ปี พ.ศ. 2464 (วันวิสาขบูชา) ที่เมืองจามาปูล ประเทศอินเดีย เป็นบุคคลที่มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือผู้อื่นไม่นิยมการพหุนิยมและการเสพสิ่งมีค่าทุกชนิดเป็นผู้ที่สนใจและฝึกฝนสมาธิตั้งแต่เด็ก ศรีพระบาทเรนจันเริ่มสอนสมาธิแก่ผู้อื่นตั้งแต่ เมื่อท่านอายุได้ 18 ปี ท่านได้สอนสมาธิแก่คนจำนวนมากมาตลอดจนได้จัดให้มีการนั่งสมาธิกลุ่มขึ้น สมาชิกผู้มาร่วมฝึกสมาธิมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ

จนกระทั่งเมื่อปี 2497 กลุ่มนี้ได้ตั้งชื่อตนเองว่า “อนันดา มรรค” (Ananda Marga) อนันดา มรรค เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง “หนทางสู่สันติสุข” ศรีพระบาทเรนจันเป็นผู้นำกลุ่ม นับเป็นกลุ่มที่เริ่มต้นจากการปฏิบัติธรรมร่วมกันเป็นหลักการสำคัญ สมาชิกของกลุ่ม ได้เรียกคุรุศรีพระบาทเรนจันของตนว่า “ศรี ศรีอนันดา มูรติ” (Shrii Shrii Ananda Murti)

“ศรีอนันดา มูรติ” เป็นคำในภาษาสันสกฤตหมายถึง ตัวแทนแห่งความสุข ความเบิกบาน และความสงบสันติอันเป็นอมตะ เหล่าสาธุศิษย์ต่างตระหนักถึงคุณสมบัติแห่งความสุขสงบ เบิกบานของท่าน จึงได้พร้อมใจกันเรียกท่านว่า ศรีอนันดามูรติ (BABA, 1980 อ้างใน วิไล องค์อนันต์คุณ, 2537, หน้า 18) ในปี พ.ศ. 2525 ศรีพระบาทเรนจันได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมภราดรภาพสากล ชื่อว่า นีโอฮิวแมนนิสต์ (Neo Humanist) ขึ้น โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ ชาติ ภาษา ศาสนา ฐานะ หรือเผ่าพันธุ์ใด แม้แต่สัตว์ พืช และวัตถุสิ่งแวดลอมต่าง ๆ ล้วนเป็นสมาชิก แห่งครอบครัวสากลหนึ่งเดียวกัน จึงควรจะมีความรักและสัมพันธ์กันอย่างสร้างสรรค์ และเอื้อประโยชน์ต่อกันมากที่สุด อย่างเกื้อกูลกันและกัน แตกต่างกับความเชื่อของนักมนุษยนิยมทั่วไป ที่มีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์เท่านั้นที่มี จุดเริ่มต้นมาจากสิ่งเดียวกัน ดังนั้นชีวิตของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนกับ เป็นพี่น้องที่มาจากรอบครัวเดียวกัน

แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์เป็นแนวคิดหนึ่งที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดปัญญาวิริยาที่เรียกว่า INTUITION โดยจะสอนให้ผู้เรียนมีการฝึกภาวนา โยคะ และกระบวนการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนรู้จักตนเอง จึงเป็นแนวคิดที่น่าสนใจในด้านการเสนอหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ที่มี ความประสานสอดคล้องกันในด้านจริยธรรม ควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตในสภาพสังคมแบบใหม่ในยุคปัจจุบัน (วิไล องค์อนันต์คุณ, 2531)

เกียรตวรณ อมาตยกุล (2535, หน้า 55) กล่าวว่าเป้าหมายของแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ ไม่ใช่เป็นการวิเคราะห์ปัญหาของโลกที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่มีเป้าหมายคือ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไปอย่างรวดเร็ว ทางแก้ไขตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ มี 3 ด้าน คือ

1) การพัฒนาความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ (Universal Love) ในใจของตนเองแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์มีความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมความดีงามและความบริสุทธิ์ ความรู้สึกที่ไม่ดีต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการถูกอบรมสั่งสอน (Condition) ที่ไม่ถูกต้องมาแต่เยาว์วัย การเปลี่ยนแปลงสังคมจะต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงตัวเองก่อน โดยต้องเปลี่ยนแปลงจิตใจของเราให้หลุดพ้นจากความรู้สึกผูกพันต่าง ๆ โดยการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ที่มีพื้นฐานอยู่บนหลักการของโยคะศาสตร์ (โยคะ แปลว่า Union หรือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาร่างกายและจิตใจของเราที่เกิดจากการอบรมสั่งสอนไปสู่จิตเดิมแท้ที่มีแต่ความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ กระบวนการที่จะรู้สึกได้ถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุก ๆ สรรพสิ่งในจักรวาลนี้เรียกว่า “คิดอย่างไรเป็นอย่างนั้น” (As you think, so you become) ซึ่งเป็นการบริหารจิตใจด้วยการทำสมาธิ (Meditation) ซึ่งจะมีการสร้างภาพในใจและภาวนาคำบางคำ ที่มีความหมายเกี่ยวกับจุดศูนย์กลางของจักรวาล วิธีการนี้จะทำให้บุคคลสามารถค้นพบว่าตัวเอง คือ จุดศูนย์กลางของจักรวาล จิตใจของบุคคลจะเกิดความเมตตากรุณาที่แผ่กว้างต่อทุกสรรพสิ่ง นอกจากจะพัฒนาทางด้านจิตใจด้วยการทำสมาธิแล้วร่างกายก็ต้องได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องด้วยบุคคลใดปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ก็จะมีความคิด ความรู้สึกเพียงแต่การอยู่ดีมีสุข ทุกสรรพสิ่งในจักรวาลเท่านั้น

2) กลุ่มพลังแห่งความรัก การทำสมาธิอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ผู้ฝึกมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนขึ้น มองเห็นความบริสุทธิ์ดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของตนเองและทุกสรรพสิ่งมากขึ้น การรวมตัวของผู้ที่ฝึกจิตใจบริสุทธิ์ที่ดีงามเหล่านี้ จะทำให้เกิดการรวมพลังแห่งความรักความเมตตาที่มหาศาลซึ่งจะเป็นเครื่องผลักดันให้มวลมนุษยชาติและทุกสรรพสิ่งในจักรวาลก้าวไปสู่ความสงบสุขและสันติภาพภายในเวลาอันรวดเร็ว

3) การสร้างสรรค์สังคมใหม่ด้วยความรักความเมตตา นักนีโอฮิวแมนนิสต์จะดำเนินชีวิตเหมือนคนปกติธรรมดาทั่วไป แต่ที่แตกต่างไปก็คือ จิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความรักความเมตตา ภาระที่สำคัญที่สุดของเขาก็คือ ภาระผูกพันในการสร้างความอยู่ดีมีสุขของทุกสรรพสิ่งในจักรวาล

การศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์

แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ กลุ่มที่ให้ความสำคัญแก่การศึกษาและสังคมเชื่อว่า การพัฒนาที่แท้จริงเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการคำนึงถึงความก้าวหน้าของสมาชิกและสิ่งต่าง ๆ ในสังคมโดยทั่วถึงกันโดยเน้นความสำคัญในเรื่องดังนี้คือ

1) การอบรมให้เด็กรู้จักรัก รู้จักเกื้อกูลและรู้จักเอาใจใส่ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจนเน้นให้เด็กได้รู้ถึงความรู้สึกละเอียดอ่อนภายในจิตใจของตนเองและผู้อื่น

2) การพัฒนาประสิทธิภาพในการเรียนการสอน ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกสนาน มีความละเอียดอ่อนและมีจินตนาการ

3) การเน้นพื้นฐานในเรื่องการปฏิบัติธรรมภาวนา เพื่อให้ทั้งครูและเด็กสามารถเข้าใจตนเองได้อย่างถ่องแท้ ให้สามารถดึงความรู้ความสามารถ และศักยภาพด้านต่าง ๆ ออกจากตนเองให้ได้

4) การเน้นให้มนุษย์พยายามเข้าใจความรู้สึกส่วนลึกของตนเอง (วิล องค์กรันต์คุณ, 2531)

ได้มีการประยุกต์แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์มาใช้ในการศึกษาและประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวางในประเทศต่าง ๆ เช่นในประเทศบัลแกเรียได้นำทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องจิตของนีโอฮิวแมนนิสต์มาพัฒนาการเรียนการสอนแบบใหม่ เรียกว่า Super learning หรือ Suggestopedia ทำให้เด็ก ๆ เรียนรู้วิชาการต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีความสุขเช่นเดียวกับประเทศอินเดีย โรงเรียนนีโอฮิวแมนนิสต์ในประเทศไอร์แลนด์ได้รับการยกย่องว่าเป็นโรงเรียนดีเด่นได้ประยุกต์แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์มาใช้ในระบบการศึกษาตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันมีโรงเรียนเด็กเล็กที่ใช้แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ ประมาณ 719 แห่ง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 306 แห่ง คลินิกประชาชน จำนวน 757 แห่ง และสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า จำนวน 500 แห่งอินเดีย โรงเรียนนีโอฮิวแมนนิสต์ในประเทศไอร์แลนด์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นโรงเรียนดีเด่น (Cynthia Salvadori, 1983 อ้างถึงใน วิล องค์กรันต์คุณ, 2531, หน้า 11)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสต์ เป็นแนวทางการศึกษาสำหรับคนรุ่นใหม่เป็นการศึกษาที่มุ่งจะพัฒนาอัจฉริยภาพในตัวเด็กทุกคนให้ปรากฏออกมามากที่สุด เนื่องจากคนเราส่วนใหญ่ใช้อัจฉริยภาพที่มีอยู่ในตัวน้อยมาก ดังนั้น การศึกษาจึงน่าจะมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยนำอัจฉริยภาพที่แฝงเร้นทั้งหมดของมนุษย์มาใช้ให้ได้มากที่สุด การศึกษาสำหรับคนรุ่นใหม่นี้จะพัฒนาเด็กให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป โดยไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะเนื้อหาวิชาด้านเดียว แต่จะมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านวิชาชีพ วิชาการและในทุก ๆ ส่วนประกอบของชีวิตผู้เรียน (ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตสำนึก จิตใต้สำนึก จิตเหนือสำนึกไปพร้อม ๆ กัน) การศึกษานีโอฮิวแมนนิสต์สามารถเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า "การศึกษาเพื่อการพัฒนาคนให้สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน หรือเรียกว่า Holistic Education (เกียรติวรรณ อมตยกุล, 2530)

P.R. Sarkar (อ้างถึงใน เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530, หน้า 17) ได้อธิบายธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาไว้ด้วยภาษาของนักจิตวิทยาในปัจจุบันว่า มนุษย์ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ หลายส่วนที่ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาดส่วนประกอบชั้นนอกสุดของคนเราเรียกว่า ร่างกาย (Physical Body) ที่ประกอบด้วยอวัยวะภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ อวัยวะภายในและต่อมไร้ท่อต่าง ๆ ส่วนประกอบที่ลึกเข้าไปเรียกว่า จิตใจ ซึ่งมี 3 ระดับใหญ่ ๆ คือ จิตสำนึก จิตใต้สำนึกและจิตเหนือสำนึก ซึ่งเป็นส่วนที่ลึกที่สุดและละเอียดอ่อนที่สุดของชีวิต เป็นแหล่งของพลังงาน ความรอบรู้ ความคิดสร้างสรรค์และความปิติสุขที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดแต่ละด้านดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical Body) ในระบบการศึกษาทั่วไปมักเน้นให้ผู้เรียนมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง สวยงาม ด้วยการออกกำลังกายแบบต่าง ๆ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอมีผลต่อการเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจของเด็กเป็นอย่างมาก แต่การออกกำลังกายที่มุ่งแต่การพัฒนาการกำกับการบริหารกล้ามเนื้อ ความแข็งแรงของร่างกายยังไม่เพียงพอที่จะช่วยพัฒนาให้เด็กมีความสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน การบริหารร่างกายที่สมบูรณ์แบบจะต้องมีการบริหารทั้งอวัยวะภายในและภายนอกซึ่งรวมถึงต่อม (Glands) ต่าง ๆ ที่เราเรียกว่า ต่อมไร้ท่อ (Endocrine Gland) ซึ่งมีหน้าที่ขับฮอร์โมน ฮอร์โมนมีอิทธิพลอย่างมากในการควบคุมการทำงานต่าง ๆ ของร่างกายและยังมีผลต่อจิตใจด้วย เด็ก ๆ จะได้รับรู้เกี่ยวกับร่างกายและจิตใจของตนเองโดยการทำโยคะการผ่อนคลายอย่างล้าลึกรวมทั้งเรียนรู้ถึงการควบคุมอารมณ์ที่รุนแรงต่าง ๆ การผ่อนคลายความตึงเครียด ซึ่งจะทำให้เด็กรู้จักการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมมากยิ่งขึ้น

2. จิตสำนึก (Conscious Mind) จิตใจระดับแรกสุดของคนเราคือ จิตสำนึก ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งเร้ารอบ ๆ ตัวโดยผ่านทางประสาทสัมผัสและอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย การที่เด็กเล็ก ๆ ตื่นเต้นสนุกสนานไปกับธรรมชาติ การสัมผัสสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ โดยใช้ อวัยวะต่าง ๆ รับความรู้สึกรอบตัวแปลก ๆ ใหม่ ๆ ทำให้จิตสำนึกของเด็กได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วและนอกจากนั้นยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถในการเรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ ของเด็กเมื่อเติบโตขึ้นอีกด้วย ขณะเดียวกันการจัดสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายในทุก ๆ สาขาวิชา เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา ธรรมชาติศึกษา เกม ฯลฯ จะช่วยพัฒนาเด็กให้มีไหวพริบดี มีความคิดสร้างสรรค์สูง มีสติปัญญาและความสามารถในการเรียนรู้สูงในหลาย ๆ ด้าน

3. จิตใต้สำนึก (Subconscious Mind) การที่เด็กได้รับการพัฒนาจิตสำนึกจากการรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งแวดล้อมแปลกใหม่รอบตัวแล้ว เด็กยังได้รับการพัฒนาจิตใต้สำนึกที่ทำหน้าที่บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตและทำหน้าที่ครุ่นคิดในเรื่องที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ เช่น การใช้เหตุผล การแบ่งแยกความดี เลว ถูก ผิด นักจิตวิทยาเด็กชาวสวิส (อ้างใน เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530, หน้า 25) Jean Piaget กล่าวว่า การเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมของเด็กจะเกิดขึ้นเองอย่างง่ายภายใต้จิตสำนึกของเด็ก เมื่อเด็กได้มีโอกาสสัมผัสหรือเห็นสิ่งเหล่านี้จริง ๆ

เป็ยเจต์ เน้นการสอนที่เป็นรูปธรรมที่จะนำเด็กให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของนามธรรมต่าง ๆ

4. จิตเหนือสำนึก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

4.1 จิตเหนือสำนึกระดับแรก แหล่งความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์สภาวะสร้างสรรค์ของมนุษย์เกิดจากการเชื่อมโยงความคิดต่าง ๆ ที่เดิมไม่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเลยมารวมกันเข้าเป็นความคิดเดี่ยวที่แปลกใหม่ ซึ่งเรียกการคิดแบบนี้ว่า การคิดเชิงเทียบเคียง (Metaphoric Thinking) การคิดเชิงเทียบเคียง เป็นการคิดที่ล้ำค่ายิ่งของมนุษย์และมักจะเกิดขึ้นในขณะที่จิตใจของเราสบายหรือผ่อนคลายมากที่สุด ซึ่งจิตใจของเราจะไม่ทำงานภายใต้อำนาจของจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก แต่จะทำงานภายใต้จิตใจระดับเหนือขึ้นไปที่เราเรียกว่า จิตเหนือสำนึก (Superconscious Mind) ผู้ที่รู้จักผ่อนคลายจิตใจของตนเองมักจะเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ดังนั้นในระบบการศึกษาของเด็กเราจึงไม่ควรละเลยการพัฒนาการทำงานของจิตเหนือสำนึกนี้เป็นอย่างยิ่ง

เพื่อจะได้เข้าใจการทำงานของจิตเหนือสำนึกดีขึ้นเกียรตวิวรรณ อมาตยกุล (2530) กล่าวถึงการทำงานของสมองของคนเราเสียก่อน สมองคนเรานั้นมี 2 ซีก คือ สมองซีกซ้ายและสมองซีกขวาซึ่งจะถูกเชื่อมโยงด้วยใยประสาทที่รวมตัวกันเป็นจำนวนมาก เพื่อให้สมองทั้งสองส่วนรับรู้การทำงานซึ่งกันและกัน การทำงานของสมองทั้งสองซีกมีการทำงานที่ต่างกัน ดังนี้

สมองซีกซ้าย (รูปธรรม)

สรรหาเหตุผล

วิเคราะห์

ใช้เหตุผล

เชิงตรรกวิทยา

ความแบ่งแยก

มีกาลเวลา

โน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์ทาง

วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

สมองซีกขวา (จินตนาการ)

ไม่มีถ้อยคำ

สังเคราะห์

หยั่งรู้เอง

ความคิดเชิงสร้างสรรค์

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ไม่มีกาลเวลา

โน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์ทาง

ศิลปะ ดนตรี

เนื่องจากสมองของคนเราแบ่งเป็น 2 ซีก สมองซีกซ้ายจะควบคุมการทำงานของร่างกายซีกขวา และสมองซีกขวาก็จะควบคุมการทำงานของร่างกายซีกซ้าย สมองซีกซ้ายจะทำหน้าที่คิดและใช้เหตุผลต่างๆ ด้วยการใช้ข้อมูลทีละน้อย แล้วใช้เหตุผลในการวิเคราะห์คำตอบออกมา โดยแสดงออกด้วยคำพูด การใช้เหตุผล ส่วนสมองซีกขวาก็ทำหน้าที่จินตนาการ และ ไม่สามารถใช้ถ้อยคำอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ มองสิ่งต่างๆ ในลักษณะโครงสร้างโดยรวมรับข้อมูลและเข้าใจสิ่งต่างๆ โดยการหยั่งรู้ ทำให้เกิดความรู้แจ่มแจ้งโดยฉับพลัน สมองของคนเรารควรได้รับ

การพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันทั้งสองซีก แต่ระบบการศึกษาส่วนใหญ่ที่จัดให้เด็กทุกวันนี้มุ่งไปในการพัฒนาสมองซีกซ้ายเป็นส่วนใหญ่ โดยจัดให้เด็กรู้จักการ ท่องจำ คิดเลข ภาษา ฯลฯ ในขณะที่สมองซีกขวาซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับจินตนาการการคิดแปลกใหม่ ไม่ค่อยมีโอกาพัฒนาเลย

การศึกษาสำหรับมนุษยชาติรุ่นใหม่หรือการศึกษาตามแนวคิดแปลกใหม่ ความเป็นศิลปิน ไม่ค่อยได้มีโอกาพัฒนาขึ้นเลย การศึกษาสำหรับมนุษยชาติรุ่นใหม่หรือการศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ จึงเน้นการพัฒนาทุกส่วนของคนเราตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สมองซีกซ้าย สมองซีกขวา ทุกบทเรียนทางวิชาการจะบูรณาการเข้ากับกิจกรรมทางศิลปะ ดนตรี เกม การละเล่นต่าง ๆ เพื่อพัฒนาจินตนาการของเด็กให้สร้างสรรค์อย่างมีระบบ ช่วยให้เด็กเกิดการคิดเชิงเทียบเคียง การคิดคะเนฝัน เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2536) กล่าวว่า เด็กที่ได้รับการฝึกหัดให้รู้จักจินตนาการอย่างถูกต้องสม่ำเสมอจะเป็นเด็กที่มีความมั่นคงทางจิตใจ ไม่ค่อยตื่นตระหนกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน มีสมาธิ รู้จักนำความสามารถที่มีอยู่ในตัวเองออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ อันเป็นการส่งเสริมความสามารถในการเรียนรู้วิชาการด้านต่าง ๆ ด้วย

4.2 จิตเหนือสำนึกในระดับที่สอง คือ การหยั่งรู้เอง (Intuition) เป็นจิตที่สามารถแยกความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่าง ๆ ในชีวิตได้ เป็นจิตที่พ้นจากการยึดมั่นทั้งปวงได้ เมื่อยกระดับจิตให้อยู่ในขั้นนี้แล้วไม่ว่าสิ่งที่ผ่านเข้ามาในชีวิตจะเป็นเรื่องสุขหรือทุกข์ จะสามารถปรับใจให้พ้นจากความเพลิดเพลินหรือเศร้าโศกได้ เกิดความรู้ความเข้าใจและมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตตามความเป็นจริง ไม่มีการติดยึดในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้จิตใจสามารถดำรงอยู่ในความสงบได้ เด็กเล็ก ๆ มีความหยั่งรู้เองโดยธรรมชาติ เนื่องจากในวัยแรก ๆ ของชีวิตมนุษย์เส้นใยประสาทที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างสมองทั้งสองซีกยังไม่ก่อตัวขึ้นอย่างสมบูรณ์ สมองซีกซ้ายจะมีการพัฒนาช้ากว่าสมองซีกขวา ดังนั้นเด็กเล็ก ๆ จึงมีการคิดแบบหยั่งรู้เองไม่มีการแบ่งแยก เหมือนจิตใจที่ได้พัฒนาแล้วของนักบุญที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย การศึกษาที่แท้จริงของมนุษย์จึงควรมีหน้าที่ที่จะรักษาความสามารถพิเศษต่าง ๆ เหล่านี้ของเด็กไปจนตลอดชีวิตของเขา (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2536)

วิธีการพัฒนาจิตเหนือสำนึก ระดับการหยั่งรู้เอง คือ ใช้กระบวนการทำสมาธิ (Meditation) เป็นการหยุดการทำงานของจิตใต้สำนึก (สมองซีกซ้าย) ซึ่งทำหน้าที่สะสมข้อมูล ความจำ การหาเหตุผล ถ้อยคำ โดยการท่องคำ 2 พยางค์บางคำ (Mantra) อยู่ในใจให้สอดคล้องกับจังหวะหายใจเข้าออก ซึ่งจะเป็นผลให้ความคิดที่วุ่นวายที่มักเกิดขึ้นจากจิตใต้สำนึกสงบลงและพลังจิตอันมหาศาลที่เกิดจากจิตใจที่จดจ่ออยู่กับเสียงท่องเป็นอย่างเดียว จะค่อย ๆ ยกจิตใจของผู้ทำสมาธิให้เข้าสู่จิตเหนือสำนึก (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2537, หน้า 31)

การท่องมนตรารายานุ่มนวลและมีจังหวะอยู่ในใจ จะทำให้คลื่นสมองที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตสำนึกที่ตื่นตัวตามปกติที่เรียกว่า คลื่นเบตา (Beta Wave) 13 รอบ /1 วินาทีขึ้นไป ซึ่งเป็น

จังหวะที่รวดเร็วไม่สม่ำเสมอ นั้นสงบลงจนกลายเป็นคลื่นอัลฟา (Alpha Wave) 8-12 รอบ / นาที ที่มีจังหวะช้าและแน่นอนกว่า ซึ่งจะทำให้ผู้ทำสมาธิเข้าสู่สภาวะที่สงบเยือกเย็นของจิตใจ เมื่อปฏิบัติ ต่อไปอย่างเรื่อย ๆ คลื่นสมองของผู้ทำสมาธิจะค่อย ๆ นุ่มนวลมากขึ้นจนกลายเป็นคลื่นเธตา (Theta Wave) 1 รอบ/วินาที ที่มีพลังจิตมหาศาล ในสภาวะที่กำลังเข้าสู่จิตเหนือสำนึกนี้ นักวิทยาศาสตร์เชื่อกันว่าเป็นสภาวะที่คนจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ การหยั่งรู้เอง

การทำสมาธิโดยใช้หลักการดังที่กล่าวไปแล้วมีคุณประโยชน์มากมายในหลาย ๆ ด้าน เช่น ทำให้สุขภาพด้านร่างกายดีขึ้น จิตใจมั่นคงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น มีความหยั่งรู้เองมากขึ้นและทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นมีความสุขมากขึ้น ประโยชน์สูงสุดที่ผู้ทำสมาธิเป็นจำนวนมากได้รับ คือ การมีสมาธิ (Concentration) และยังสามารถใช้สมองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นวลพรรณ นิยมคำ (2541) ได้ฝึกเทคนิคจิตใจสู่สภาวะอัลฟา ตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่อยู่ชั้นปีที่ 2 ขึ้นไป ที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนา ศักยภาพมนุษย์ด้วยจิตวิทยานีโอฮิวแมนนิสต์ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 40 คน ผลปรากฏว่า นักศึกษากลุ่มทดลองได้รับการฝึกอบรมเทคนิคจิตใจสู่สภาวะอัลฟา จำนวน 8 ครั้ง ครั้ง ละ 1½ ชั่วโมง ติดต่อกันเป็นเวลาสองสัปดาห์ครึ่ง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นและมี ความวิตกกังวลทางการเรียนน้อยกว่าก่อนการฝึกอบรม

4.3 จิตเหนือสำนึกระดับที่สาม: ความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ (Spiritual Elevation) การทำสมาธิ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุดสำหรับการพัฒนาความรู้สึกที่ไม่มี การแปลกแยกตามที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นเสียง Mantra ที่เราท่องอยู่ในใจยังมีความหมาย ล้ำลึกที่ทำให้เกิดความรักอันเป็นสากลในจิตใจของผู้ปฏิบัติอีกด้วย เช่น ความหมายที่ว่า “ข้าพเจ้ามีความรักให้กับทุกสิ่งทุกอย่างในโลกจักรวาล” จากคำที่กล่าวว่า “เราคิดอย่างไร เราก็จะเป็นอย่างนั้น” (As You Think, So You Become) จะเป็นได้ว่าความคิดมีอิทธิพลต่อจิตใจของเรามาก ความหมายของ Mantra ในขณะที่ทำสมาธิ ซึ่งเป็นการช่วยยกระดับจิตสำนึกของผู้ฝึกให้ เข้าสู่จิตเหนือสำนึกระดับสูงสุดที่ไม่มีการแบ่งแยก มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหลังจากที่ผู้ทำสมาธิกลับมาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในโลก เขาก็จะมองโลก มองผู้ร่วมงานด้วยสายตาแห่งความรักมากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาถึงจิตใจระดับต่าง ๆ ทั้งหมดแล้วนั้น พอจะกล่าวได้ว่า การทำงานของจิตใจในระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก เป็นการทำงานที่ถูกควบคุมโดยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมทั้งสิ้น แต่เมื่อจิตใจของคนเราได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้นจนถึงระดับของจิตเหนือสำนึกแล้ว ก็เท่ากับจิตใจของคนเราหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคมหรือการประเมินผลโดยผู้อื่น ซึ่งเป็น ผลให้เกิดการพึ่งตนเอง ความเป็นอิสระและความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น

การศึกษาของเราทุกวันนี้ นับตั้งแต่อนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยได้แบ่งแยกความรู้ออกเป็นวิชาต่าง ๆ มากมาย แบ่งแยกเนื้อหาออกจากกันจนแทบจะไม่มีความสัมพันธ์กันเลย ซึ่งเป็นการขัดกับความเป็นเอกภาพ การศึกษาตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสต์ เป็นหลักสูตรที่

รวมสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เด็กมองโลกมองชีวิตด้วยสายตาที่กว้างไกล ให้เด็กเห็นวิวัฒนาการของ สิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลในลักษณะของวงกลม และแสดงถึงความสำคัญของทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลตั้งแต่ฟองอากาศจนถึงมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่มีการพัฒนาสูงสุดทุกสิ่งทุกอย่างในโลกจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เด็กที่ได้รับการศึกษาตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสต์จะมีความสัมพันธ์อันสูงส่งต่อสิ่งทั้งหลายในจักรวาล มีความรัก (Universal Love) ในดวงใจกับทุกสรรพสิ่ง ความรู้สึกเหล่านี้จะเตรียมให้เด็กทุกคนพร้อมที่จะดำเนินชีวิตในบทบาทของผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อตัวเองสังคมและทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย

ในการจัดการศึกษาแก่เด็กไม่ควรละเลยที่จะคำนึงถึงความรู้สึกเพราะการเรียนรู้ ความจำ อารมณ์และความรู้สึกของคนเราไม่สามารถแยกจากกันได้ การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเข้าใจแก่เด็ก ควรเริ่มต้นจากความรู้สึกของเด็ก เพราะอารมณ์ความรู้สึกจะเป็นหนทางที่จะทำให้เกิดความจำและความคิดต่าง ๆ ดังนั้นการเล่าเรื่องหรือการเล่านิทานจึงมีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก นิทานสามารถเป็นสื่อการสอนที่สามารถปลูกอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความสนุกสนาน ตื่นเต้น กลัว เห็นใจ เศร้า ฯลฯ แก่เด็กเป็นอย่างดี การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ยิ่งตั้งใจและตั้งใจดูใจเท่าใด เด็กก็จะจดจำเก็บไว้ในจิตได้สำนึกได้ง่ายเท่านั้น นอกจากนั้นความรู้สึกแปลกใหม่จากการฟังนิทาน ยังทำให้ความคำนึงฝันของเด็ก โดดเด่นไปตามเนื้อเรื่องที่แปลกใหม่ของบทนิทาน อันเป็นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ไปพร้อมกันด้วย

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาด้านนีโอฮิวแมนนิสต์ เป็นการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์ของทุกสรรพสิ่งที่มีต่อกัน ด้วยกิจกรรมการฝึกโยคะและการทำสมาธิที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีสุขภาพที่ดีทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ ทำให้มองโลกในแง่ดี มีความรักความเมตตาให้แก่กัน ช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนั้น กิจกรรมการเล่นเกม นิทาน เพลง ศิลปะและเนื้อหาศิลปะศึกษาที่จัดผสมผสานกับเทคนิคความรู้วิชาการด้านส่งเสริมพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ ที่จะทำให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างสร้างสรรค์ เมื่อผู้เรียนได้รับการสนับสนุนให้มีความสร้างสรรค์ในวิชาศิลปะศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง พฤติกรรมสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียนจึงเป็นเป้าหมายหนึ่งที่มีคุณค่าต่อตัวผู้เรียน ในขณะเดียวกันผู้เรียนก็มีความสุขกับการเรียน เป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาความจำและความสามารถทางสติปัญญา อีกทั้งยังช่วยให้มีสมาธิ มีจิตใจที่มั่นคง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้วยวิธีการเหล่านี้ ทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน อันเป็นเป้าหมายที่จะนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความสุขสงบ ซึ่งเป็นความปรารถนาที่สูงสุดของมวลมนุษย์ พืช สัตว์ และทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาล

กิจกรรมการเรียนรู้การสอนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์

เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาแบบนีโอฮิวแมนนิสต์ คือ การพัฒนาเด็กให้เติบโตเป็นคนที่สมบูรณ์และมีความสุข ซึ่ง อานันดา มิทรา P.R. Sarkar (เกียรติคุณ อมาตยกุล, 2531) อธิบายลักษณะของคนที่มีบุคลิกตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ ไว้ในหนังสือ "NEO-HUMANISTIC EDUCATION : EDUCATION FOR A NEW WORLD" ว่า คนที่สมบูรณ์ คือ คนที่มีร่างกายแข็งแรง มีสติปัญญาหลักแหลม เฉลียวฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ความรัก ความกล้าหาญ มีความรู้ที่ทันสมัยที่สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของโลกที่เกิดขึ้น ที่จะนำมาซึ่งความผาสุกแก่มวลมนุษย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. มีร่างกายแข็งแรง (physically Fit) จากการรับประทานอาหารที่เป็นธรรมชาติ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอที่บริหารทั้งอวัยวะภายนอก และอวัยวะภายในโดยการฝึกโยคะ ฯลฯ

2. มีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง เบิกบาน (Mentally Strong)

2.1 ควบคุมความคิดตนเองได้ทั้งด้านจริยธรรม การมีระเบียบวินัย

2.2 มีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์

3. พัฒนาจิตใจขั้นสูงสุด (Spiritual Elevated) มีความรักความเมตตาหรือความรักไร้จำแนก (Universal Love) จากการฟังนิทาน เล่นเกม ร้องเพลง และการทำสมาธิ ฯลฯ

4. มีความรู้ทางด้านวิชาชีพ วิชาการ (Academic Knowledge) การพัฒนามนุษย์ต้องมีการพัฒนาให้ถึงเป้าหมายทั้ง 4 ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจให้มีความรัก ความเมตตา ถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะถ้ามนุษย์มีการพัฒนาร่างกายให้ สวยงามแข็งแรง มีความคิดจินตนาการ มีวิชาชีพเลี้ยงตนเอง แต่ไม่มีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความรักความเมตตาแล้ว ความสงบสุขในโลกก็ยังไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ในการจัดการเรียนการสอนตามวิธีการศึกษานีโอฮิวแมนนิสต์ ในการทดลองครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำวิธีการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ ทั้ง 4 ด้าน เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษา ประกอบด้วยการนำกิจกรรม 4 ประการสำคัญ ๆ ได้แก่ 1) การฝึกโยคะ 2) การทำสมาธิ และ 3) การใช้นิทาน เกม เพลง 4) ศิลปศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจให้ถึงระดับสูงสุด มาผสมผสานบูรณาการเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมพื้นฐานทั้งสามสรุปได้โดยสังเขป ดังนี้คือ

1) โยคะ

โยคะ เป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดความพอดีระหว่างร่างกายและจิตใจ การสร้างความสมดุลประกอบด้วยการบริหารร่างกาย การหายใจเพื่อให้พลังชีวิต (Life Force)

การทำสมาธิเพื่อให้จิตใจสงบและมีสติตลอดเวลา การพักและผ่อนคลาย (Relaxation) โยคะจึงมีลักษณะแตกต่างจากการบริหารร่างกายทั่ว ๆ ไป (วิวรรณ ศรีกุศลานุกูล, 2537, หน้า 27)

ท่าโยคะอาสนะเป็นท่าออกกำลังกายที่ค่อนข้างช้านุ่มนวล มีการเคลื่อนไหวอย่างอ่อนโยน ผสมผสานกับการหายใจลึก ๆ สลับด้วยการหยุดนิ่งของร่างกาย เพื่อทำให้กล้ามเนื้อและประสาทผ่อนคลาย ท่าต่าง ๆ ของโยคะจะเป็นท่าที่บังคับให้มีการหายใจลึกและช้า เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2536) พบว่า พฤติกรรมอยู่ไม่สุขของนักเรียน โรงเรียนอนุบาล อมาตยกุล ลดลง นักเรียนชนน้อยลง มีความสงบสราญมากขึ้น สอดคล้องกับ พีระ บุญจริง (2536) กล่าวว่า โยคะช่วยเสริมสร้างร่างกาย จิตใจ และนิสัยของเด็กได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ฝึกมี สุขภาพสมบูรณ์ มีอายุยืน ทำให้จิตใจและอารมณ์สงบ มั่นคง

จึงกล่าวได้ว่า การจัดกิจกรรมโยคะเป็นการผสมผสานระหว่างร่างกายและจิตใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายและจิตใจในด้านต่าง ๆ คือ ช่วยในด้านการหายใจ ทำให้การหายใจลึกและช้า ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของระบบประสาท กระตุ้นการไหลเวียนของโลหิตไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งการมีร่างกายแข็งแรงและจิตใจที่สมบูรณ์จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาจิตใจให้ถึงระดับสูงสุด

2) สมาธิ

สมาธิเป็นความตั้งมั่นแห่งจิตใจ ความสำรวมใจให้แน่วแน่ เพ่งเล็งในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยพิจารณาอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสิ่งนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530) การฝึกสมาธิไม่ว่าจะเป็นวิธีตามแนวใดก็ตามย่อมมีผลต่อร่างกายและช่วยผ่อนคลายการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้ดี (Delmonte, 1984 อ้างใน ฝนทอง ศิริพงษ์, 2531) ผู้ที่ฝึกสมาธิจะมีความคล่องแคล่วในการทำงานดี มีความจำดีขึ้น คลื่นสมองราบเรียบ ลดความเครียดที่จำกัดความสามารถ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจ ปรับปรุงสมรรถภาพในการรับรู้ เพิ่มความกระปรี้กระเปร่าทั้งความคิดและการกระทำ มีความเฉลียวฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ มีพลังและประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้เป็นบุคคลที่มีจิตใจอ่อนโยน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับผลของการทำสมาธิต่างเช่น เบญจารุ่น ประพันธ์ (2534) ศึกษาพบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความอดทน และความมีเมตตากรุณาของนักเรียนสูงขึ้น เมื่อได้รับการฝึกสมาธิด้วยการเพ่งพิจารณาและ การเจริญสติภาวนาเช่นเดียวกับ ฝนทอง ศิริพงษ์ (2531) ได้ศึกษาพบว่า เมื่อนักเรียนได้รับการฝึกสมาธิตามแนวอานาปานสติ ทำให้นักเรียนมีความแม่นยำในการยิงประตูบาสเกตบอล มากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกสมาธิ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสุวรรณา อินอิ้ว (2541) ได้ทดลองให้นักเรียนชั้น ม.3 จำนวน 15 คน ฝึก อาสนะและสมาธิตามแนวคิด นีโอฮิวแมนนิสต์ พบว่า นักเรียนที่ฝึกอาสนะ และสมาธิมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่าก่อนได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ฝึกอาสนะและสมาธิมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนในเด็ก

ปฐมวัยและประถมศึกษาตอนต้นนั้น เรณู นุ่มอาชา (2532) พบว่าเด็กปฐมวัยมีสมาธิสูงขึ้น และมีพฤติกรรมทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาสูงขึ้น หลังจากได้รับการฝึกสมาธิด้วยการเจริญสติภาวนา อำไพเทคนิค

ดังนั้น การฝึกสมาธิและจินตนาการอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยชำระจิตใจให้เกิดความบริสุทธิ์ ความคิดในแง่ลบจะลดน้อยลงทุกที จิตใจจะเริ่มรู้สึกถึงความสงบอันละเอียดอ่อนเริ่มรู้สึกถึงความประสานกลมกลืนระหว่างตนกับทุก ๆ สิ่งรอบ ๆ ตัว และพัฒนาจนเข้าสู่สภาวะของความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาจิตใจ

3) นิทาน เกมและเพลง

3.1 นิทาน

นิทานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมา อาจมาจากเรื่องที่เกิดขึ้นจริง หรือเรื่องแต่งขึ้น เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเพื่อการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีในสังคม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษา ส่วนมากจะใช้ นิทานเป็นสื่อในการเรียนรู้ เพราะนิทานช่วยส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านอารมณ์ ด้านการพูด การฟัง ด้านความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการไปพร้อม ๆ กัน ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2531) พบว่า เด็กปฐมวัยมีความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออสูงขึ้น หลังจากฟังนิทานที่ใช้หุ่นและรูปภาพ

นิทานจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการกล่อมเกลาจิตใจและทัศนคติของเด็ก การฟังเรื่องจากนิทานจะเป็นการสะท้อนให้เด็กได้ย้อนระลึกถึงเรื่องของตนเองหรือการกระทำของตนเอง นิทานจึงเป็นอุทาหรณ์เปรียบเทียบกับใจให้คนได้คิดได้มองเห็นเหตุผลและได้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ โดยไม่รู้ตัว

แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ใช้นิทานในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้มีการเรียนรู้ในบรรยากาศที่สนุกสนานเป็นกันเอง ส่งเสริมจริยธรรมแก่เด็ก ได้แก่ การมีความรักความเมตตาต่อทุกสรรพสิ่ง การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน ฯลฯ อีกทั้งยังใช้นิทานในการเชิญชวนให้เด็กฝึกโยคะและทำสมาธิด้วยความเพลิดเพลินและมีความสุข เกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ในด้านการคิดคะเนฝัน การคิดเชิงเทียบเคียง ทำให้เด็กมีจิตใจที่มั่นคง มีความสนใจในการเรียน มีความจำดีขึ้น ส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนของเด็กให้พัฒนาขึ้น

3.2 เกมและเพลง

เกมเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการสร้างความสนใจและสร้างความสนุกสนาน การเล่นเกมเป็นวิธีหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ช่วยพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก บรรพต พรประเสริฐ (2530) พบว่า นักเรียนอนุบาลที่ได้รับการสอนโดยใช้เกม มีมีโนทัศน์ด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความสามัคคีและความเมตตากรุณาสูงขึ้น และ ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์ (2535) พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีทักษะทางสังคมสูงขึ้นใน

ด้านการเคารพต่อระเบียบวินัยในตนเองและกลุ่มการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม การแสดงออก และการแก้ปัญหาในกลุ่ม การมีมารยาทในสังคม การแสดงความรับผิดชอบ และมีลักษณะความเป็นผู้นำ การช่วยเหลือผู้อื่น หลังจากได้รับการสอนด้วยเกมการเล่นพื้นบ้านของไทย เกมจึงเป็นกิจกรรมหรือสื่อประเภทหนึ่ง ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพราะทำให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างสนุกสนาน รู้สึกเป็นอิสระและอยากค้นคว้าหาความรู้หรือทดลองด้วยตนเอง เกมเป็นกิจกรรมหรือสื่อประเภทหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เป็นเล่นและการเล่นเป็นเรียนของเด็ก ซึ่งจะมีความสำคัญต่อเด็กมาก เพราะการเล่นคือ การทำงานและการเรียนรู้ของเด็ก ทำให้เกิดความสนใจโดยไม่จำเป็นต้องมีสื่ออื่นมากระตุ้น และเมื่อมีความสนใจแล้วพฤติกรรมจะเปลี่ยนแปลงให้เกิดความใหม่อยู่เสมอ เป็นการแสดงความก้าวหน้าของระดับสติปัญญาและความคิดของเด็ก

เกมและเพลงจึงเป็นกิจกรรมที่แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์เสนอแนะ เพื่อสร้างความสนใจ ทำให้การเรียนการสอนสนุกสนานไม่เกิดความเบื่อหน่าย ช่วยให้เด็กมีความผ่อนคลาย กล้าแสดงออกถึงความสามารถ รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ข้อคิดและคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ นอกจากนี้ยังพัฒนาความสัมพันธ์และทักษะต่าง ๆ ของร่างกายในด้านการพูด การฟัง การมองเห็น รวมถึงความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ซึ่งล้วนเป็นการช่วยในการพัฒนาร่างกายและจิตใจ อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจไปสู่เป้าหมายของการมีความรักที่ไม่มี การแบ่งแยกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสรรพสิ่ง ช่วยให้สนใจในการเรียนเพิ่มขึ้น ความจำดีขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพการเรียนรู้สูงขึ้น นอกจากนั้นบรรยากาศในการเรียนรู้ที่สนุกสนานเป็นกันเอง การยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน การให้ความร่วมมือช่วยเหลือกัน และจากข้อคิดจากข้อคิดคุณธรรมต่าง ๆ จะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ควรมีความรักความเมตตาต่อกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พึ่งพาอาศัยกัน เพื่อนำความสันติสุขและความสงบมาสู่สังคมและจักรวาล ชาญวุฒิ วงศ์เพ็ญ (2537) พบว่า เด็กที่ผ่านการฝึกการจูงใจจิตได้สำนึกตามทฤษฎีนีโอฮิวแมนนิสต์ มีการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านทั่วไป ด้านสังคม ด้านโรงเรียน ด้านตนเอง และครูผู้ปกครอง ซึ่งได้ใช้หลักการ ฉันทารัก มีความสามารถและมีคุณค่า รวมถึงการใช้จินตนาการเพื่อส่งเสริมคุณค่าในตนเอง พบว่า เด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ บ้านเบธานี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย ได้เปลี่ยนแปลงเห็นคุณค่าในตนเองดีขึ้น

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ทั้ง 3 กิจกรรมนี้ นำมาบูรณาการกับเนื้อหาวิชาศิลปศึกษาจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ทุกด้านให้สูงขึ้น กิจกรรมศิลปศึกษานี้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ท้าทายความคิด และท้าทายการแสดงออกของ ผู้เรียนจากบรรยากาศภายในห้องเรียนที่สบายรู้สึกผ่อนคลาย ไม่มีช่องว่างระหว่างครูกับนักเรียน มีความรู้สึกเป็นกันเองซึ่งมาจากพื้นฐานในแต่ละชั่วโมงเรียนจะมีการฝึกโยคะ เล่นเกม ร้องเพลง ร่วมกัน

ผู้เรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ สร้างสรรค์งานศิลปะด้วยความเสรีภาพ การเรียนศิลปะศึกษาตามแนวคิดนี้ ผู้เรียนสามารถแสดงออกผลงานศิลปะด้วยการลองผิดลองถูก ท้ายที่สุดการแสดงออกของเขาไม่เคยผิด และไม่เคยมารู้สึกล้มเหลว กิจกรรมที่ผู้เรียนไม่รู้สึกล้ม และไม่รู้สึกล้มเหลวเช่นนี้ ย่อมสร้างความมั่นใจในการแสดงออก พร้อมทั้งจะสร้างสรรค์ครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษา ที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ก็ต่อเมื่อเด็กมีความพร้อมในการเรียน กิจกรรมที่กระตุ้นการสร้างสรรค์ และมีบรรยากาศที่พร้อมด้วยเสรีภาพ

ศิลปะศึกษากับวิธีการจัดกิจกรรมตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์

ความหมายของศิลปะศึกษา

“ศิลปะศึกษา” เป็นวิชาหนึ่งที่สำคัญยิ่งในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งเป็นวิชาที่จะช่วยให้เด็กทุกคนมีโอกาสพัฒนาความสามารถส่วนบุคคลของตนได้เต็มที่ และยังช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ดี ดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งคำว่า “ศิลปะศึกษา” กรมวิชาการ (2523, หน้า 35) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ศิลปะศึกษาเป็นเครื่องมือของการศึกษาที่จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพิจารณาชีวิต สังคม และสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็กในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การเห็นคุณค่า และเชื่อมั่นในตนเอง ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ภายในออกมาใช้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมศิลปะศึกษาจะเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาสติปัญญา สังคม อารมณ์ ความคิด ความรู้สึก มโนทัศน์ จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และสุนทรีย์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กวัยประถมศึกษาไปในเชิงบวก (ชัชวาลย์ ช่อไสว , ม.ป.ป., หน้า 1)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศิลปะศึกษา หมายถึง วิชาที่จัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก โดยให้เด็กได้แสดงออก ซึ่งความสามารถทางด้านความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ที่ได้รับจากประสบการณ์ภายนอกและเกิดจากจินตนาการอย่างอิสระของนักเรียน ซึ่งสามารถแสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น การเขียนภาพระบายสี การปั้น แกะสลัก การพิมพ์ภาพ การออกแบบสร้างสรรค์ โดยครูจัดประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนให้สอดคล้องเหมาะสมกับบุคลิกภาพ เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ มีความสุขในชีวิต และสังคม (สันติ คุณประเสริฐ, 2535, หน้า 27) การสร้างสรรค์และเทคนิคการทำงานจะเป็นการช่วยให้เด็กได้เจริญในด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคล่องแคล่วในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้สัมพันธ์กับความคิดและการแสดงออก ฉะนั้น ศิลปะศึกษาจึงมีความหมายต่อการศึกษามาก John Dewey (อ้างใน หน่วยศึกษานิเทศก์, 2529,

หน้า 50) เป็นคนแรกที่เข้าใจว่าศิลปะศึกษาส่งเสริมให้เด็กเจริญทางสติปัญญา ได้แสดงความคิดเห็นว่า ประสพการณ์ที่ได้จากการสร้างสรรค์งานศิลปะจะมีคุณค่าทางสุนทรียภาพ และการใช้สอนนั้นเด็กจะต้องแก้ปัญหาเรื่องขนาดและสัดส่วน ประสพการณ์ในการแก้ปัญหา และการทำงาน จะส่งเสริมในด้านสติปัญญาของเด็ก Lansing (อ้างใน ชวลิต ดาบแก้ว, 2525, หน้า 23) ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะจะส่งเสริมความเจริญด้านสติปัญญา เพราะในการทำงานที่ดีนั้น ผู้ทำจำเป็นต้องใช้ความรู้หลายด้านในการแก้ปัญหา และศิลปะมีคุณค่าช่วยเสริมประสพการณ์ในการดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนี้ โออิเวนนิสต์ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสติปัญญา แสดงถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น 3 ด้านกว้าง ๆ คือ

1. แสดงออกเพื่อให้สัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวร่างกาย จะเกี่ยวข้องกับการฝึกโยคะแบบเด็กโดยใช้ท่าทางการเคลื่อนไหวที่เรียบง่าย เด็ก ๆ สามารถทำได้ทุกคน
2. แสดงออกเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน พื้นฐานของการแสดงออกด้านนี้มาจากการฟังนิทาน เล่นเกม ร้องเพลงร่วมกัน
3. แสดงออกเพื่อเรียนรู้การสร้างสรรค์ และเรียนรู้สิ่งแวดล้อมในเนื้อหาศิลปะศึกษาจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้การสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ

จะเห็นได้ว่า ในวิชาศิลปะศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประสพการณ์ต่อเด็กในด้านศิลปะแล้ว การบูรณาการ การฝึกโยคะ สมาธิตามจินตนาการ การฟังนิทาน ร้องเพลง เล่นเกม และเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องสัมพันธ์กันกับรูปแบบกิจกรรมที่จัดแต่ละครั้ง จะส่งผลให้เด็กได้รับพัฒนาทางด้านความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่ ออกมาในรูปของผลงานศิลปะของเด็กสามารถบ่งบอกถึงสิ่งเหล่านี้ได้

1. วุฒิกาวะ

เมื่อเด็กเริ่มเขียนภาพ ภาพจะเป็นไปอย่างสับสน ตามสะเปะสะปะ แต่ไม่นานนัก เด็กจะเริ่มควบคุมมือในการขีดเขียนได้บ้าง การเคลื่อนไหวจะเป็นไปอย่างช้า ๆ กัน การขีดเขียนจึงจะพัฒนาจากการออกแบบรูปทรงง่าย ๆ ไปสู่รูปทรงของสิ่งต่าง ๆ ต่อไป ระหว่างการเปลี่ยนแปลงนี้ เด็กจะเพิ่มการรับรู้ต่อโลกภายนอก มั่นใจในการขีดเขียน และสร้างสรรค์ศิลปะอย่างมีชีวิตจิตใจ เด็กเห็นความสัมพันธ์ระหว่างงานศิลปะกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กก็จะพัฒนาสร้างสรรค์งานศิลปะของตน

2. เอกัตภาพ

เด็กมีความสนใจต่างกัน การแสดงออกทางศิลปะ ก็ย่อมแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความสนใจ และความรู้สึกนึกคิดด้วย ในการเรียนการสอนนั้น ควรจะเปิดโอกาสให้เด็กเสนอความแตกต่างของแต่ละคน ด้วยโดยมีทางเลือกหลาย ๆ ทางในการบรรลุเป้าหมายที่เขาพึงปรารถนา ผลงานศิลปะของเด็กแต่ละบุคคลจึงมีความเป็นเอกัตภาพอยู่ในตัว เป็นแบบเฉพาะของแต่ละคน

3. การสื่อสาร

ผลงานศิลปะของเด็ก ส่วนใหญ่เด็กจะสร้างสรรค์ภายในเชิงสัญลักษณ์เป็นรูปทรงง่าย ๆ เด็กจะเข้าใจรูปทรงเหล่านั้นได้ดี และสามารถอธิบายประสบการณ์และจินตนาการของเขาสัมพันธ์กับภาพได้อย่างลึกซึ้ง

4. อารมณ์

ศิลปะของเด็กจะบูรณาการความคิดคำนึง และอารมณ์เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งอารมณ์จะแสดงออก และปรากฏให้เห็นได้ทั้งในแง่ของรูปทรง สี และลีลาในผลงาน

ความสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการในศิลปะศึกษา

วิชาศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาได้ถูกจัดไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ไว้ว่า ให้มีความรู้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาเพื่อการทำงานและการดำรงชีวิต ในหลักสูตรศิลปะศึกษาได้กำหนดจุดประสงค์เฉพาะไว้ คือ เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (ชวลิต ดาบแก้ว, 2525) จะเห็นได้ว่าวิชาศิลปะศึกษาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จะมีส่วนที่สัมพันธ์กันเสมอ จากจุดประสงค์ของกรมวิชาการที่กำหนดไว้แสดงว่า ศิลปะศึกษาสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นได้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2530) ได้กล่าวว่า เด็กในระดับประถมศึกษาตอนต้นจะไม่ชอบการสอนหรือการคิดที่เต็มไปด้วยเหตุผล และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว เพราะกระบวนการคิดของเด็กจะใช้สมองซีกขวาเป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นการคิดแบบจินตนาการและความอímเอมใจ ด้วยเหตุผลของธรรมชาติผู้เรียนเป็นเช่นนี้ ศิลปะจึงเป็นสื่อที่จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการเด็กได้อย่างเหมาะสม ประเทิน มหาจันทร์ (2531) กล่าวว่า การสอนศิลปะศึกษานั้นมุ่งเน้นให้เด็กเป็นคนดีพร้อมทุกด้าน ส่งเสริมให้เด็กเจริญงอกงามขึ้นตามจุดประสงค์ของการศึกษา ครูจึงต้องตระหนักอยู่เสมอว่า กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กในชั้นประถมศึกษาจะต้องจัดขึ้นตามวุฒิภาวะความสนใจ ความต้องการ และประสบการณ์ของเด็กส่งเสริมให้เด็กมีอิสระจะช่วยให้เด็กมีความสุข ความพอใจ เกิดความนับถือในตนเองและผู้อื่น

การมุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการเพื่อตอบสนองธรรมชาติของพัฒนาการในตัวเด็กที่กำลังต้องการและเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า งานค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ งานสร้างสรรค์ ศิลปะที่สำคัญ ๆ ความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ล้วนแล้วแต่เกิดจากการทำงานของสมองซีกขวา แต่ความคิดสร้างสรรค์ของสมองซีกขวานี้จะสามารถแสดงหรือบอกให้ผู้อื่นทราบได้จะต้องเกิดจากการรวบรวม วิเคราะห์ ถ้อยคำของสมองซีกซ้ายเสียก่อน ดังนั้นผู้ที่สามารถทำประโยชน์ต่าง ๆ ก็คือผู้ที่ได้รับการพัฒนาสมองทั้งสองซีกที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ดังผลการวิจัยของ Champin ,1966 (อ้างใน เพียงจิต ไรจน์ศุภวัฒน์, 2531, หน้า 40) ได้ศึกษาวิจัยปรัชญาทางศิลปะศึกษาโดยพัฒนาจากแนวคิดของ

จอห์น ดิวอี้ (Dewey) เพื่อศึกษาว่า สถิติปัญญามีผลต่อคุณภาพของงานทางศิลปะอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มนี้เชื่อว่า ศิลปะเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ที่แสดงให้เห็นคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เช่นเดียวกับ Stapp, 1964 (อ้างใน กัญญา ญาณसार, 2541, หน้า 35) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญา (I.Q) ของนักเรียนที่เรียนศิลปะ และที่ไปเรียนศิลปะพบว่าความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญาไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และนักเรียนที่เรียนศิลปะได้คะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าพวกที่ไม่เรียนศิลปะ และเวิร์ตน์ คัมคำ (2534) ได้ทำการศึกษาพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนศิลปะศึกษาด้วยกลวิธีระดมสมองโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 32 คน ได้รับการสอนศิลปะตามแผนการสอนที่สร้างขึ้น ใช้เวลาทดลองสัปดาห์ละ 2 วัน รวม 4 สัปดาห์ และกลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพ แบบเอ ของทอร์แรนซ์ ทั้งก่อนและหลังการทดลองพบว่า หลังจากการเรียนศิลปะด้วยวิธีระดมสมองมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ .05 เช่นเดียวกับ Thompson, 1992 (อ้างใน ยุติกร คำแก้ว, 2539, หน้า 43) ได้ศึกษาผลของการสอนศิลปะ 2 วิธีที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในโรงเรียนระดับกลาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบคะแนนความคิดสร้างสรรค์ก่อนการทดลองกับหลังการทดลองของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม กลุ่มทดลองจะใช้การสอนที่มีลักษณะการเข้าใจ และการสอนที่มีลักษณะพิเศษ ส่วนกลุ่มควบคุมจะใช้วิธีสอนแบบปกติ ใช้แบบวัดความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพของ ทอร์แรนซ์ (TTCT) ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีคะแนนหลังการทดลองเพิ่มขึ้น และนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงกว่า นักเรียนกลุ่มควบคุม

ดังนั้นการสอนศิลปะศึกษาโดยกิจกรรมตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ในระดับชั้นประถมศึกษาจึงมีความสำคัญมาก เพราะสามารถช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีการแสดงออกทางความคิดและจินตนาการอย่างอิสระ ช่วยพัฒนาพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งเป็นผลไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนศิลปะศึกษาที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพและตอบสนองต่อความต้องการของเด็ก

บทบาทของครูศิลปศึกษาในการจัดกิจกรรมประสบการณ์การสอนศิลปะศึกษาที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ ให้แก่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

บทบาทของครูผู้สอนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ จะต้องเข้าใจในพัฒนาการของเด็กและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีจิตใจโอบอ้อมอารี รับฟังข้อเสนอแนะต่าง ๆ หรือข้อคิดเห็นจากนักเรียนเอง มีความกระตือรือร้นใฝ่เรียนใฝ่รู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอนพร้อมทั้งเสาะแสวงหาความรู้อยู่เสมอ โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ครูผู้สอนมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาพัฒนาการของเด็ก โดยถือประสบการณ์ตรงที่ได้ใกล้ชิดกับเด็กเป็นสำคัญ พยายามสร้างความเห็นอกเห็นใจ ต่อเด็กทุกด้าน

เช่น ความยุ่งยากในการจัดหาวัสดุ การแก้ปัญหาความต้องการในบทเรียน ครูควรพยายามหาทางช่วยเหลือเพื่อสร้างกำลังใจให้แก่เด็ก

2. ส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางศิลปะทั้งทางตรงและทางอ้อม มากเท่าที่ครูผู้สอนจะทำได้หรือจัดให้ได้ เพราะประสบการณ์จะมีส่วนสร้างความประทับใจและเป็นพื้นฐานอันมีค่ากับชีวิตของเด็กในอันที่จะรู้จักเลือกและเปรียบเทียบเพื่อความสุขและความพอใจ ด้วยเหตุนี้ ครูจึงควรจัดประสบการณ์ให้มากมายหลายด้าน
3. ครูผู้สอนไม่ควรใช้วิธีเผด็จการสั่งงานให้เด็กทำ ด้วยการกำหนดผลสำเร็จอย่างตายตัว จนกระทั่งเด็กไม่สามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเองได้ เพราะครูได้จัดวางทางเดินหรือล้อมกรอบไว้แล้วทุกด้าน
4. อย่าส่งเสริมให้เด็กเอาแบบอย่างเพื่อนที่ปฏิบัติงานอยู่ด้วยกัน เพราะอาจจะติดเป็นนิสัยกลายเป็นผู้ขาดคุณค่าทางความคิดเห็นส่วนตัว กลายเป็นผู้ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ในทางตรงข้าม ครูควรมุ่งส่งเสริมสร้างลักษณะเฉพาะตัว สร้างความมั่นใจให้กับเด็กทุกคน
5. ควรดูแลให้เด็กสร้างสรรค์งานด้วยความพยายามของตนเอง กล้าคิดและตัดสินใจที่จะทำ อย่าส่งเสริมให้ใช้สมุดฝึกวาดภาพระบายสีหรือมีลวดลายเป็นตัวอย่าง โดยจุดมุ่งหมายของแบบฝึกนั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่ามุ่งผลทางทักษะ การลอกแบบ และการระบายสีลงในช่องว่าง ถ้าจะใช้ก็ควรใช้เป็นแบบฝึกหัดประกอบเป็นบางครั้งบางคราว
6. ครูต้องพยายามเข้าใจ พูดคุยชักจูงให้เด็กสนใจที่จะค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และพยายามพูดคุยสร้างทัศนคติที่ดีด้วยวิธีการค่อยเป็นค่อยไป
7. ไม่ควรสอนกฎเกณฑ์ ทฤษฎี รายละเอียด และสัดส่วนต่าง ๆ เพราะควรจะได้ส่งเสริมให้เด็กค้นพบข้อสรุปด้วยตัวของเราเอง เด็กอาจจะมองไม่เห็นความสำคัญของตน ครูควรใช้วิธีแนะนำจากผลงานของเด็ก การเข้าใจด้วยตัวเองจะเป็นความเข้าใจสะสมที่มีคุณค่า ความรู้ความคิดจากงานชิ้นนี้จะถูกนำไปแก้ปัญหาในงานชิ้นต่อไป
8. ครูจะต้องพยายามดูแลการทำงานศิลปะของเด็กอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ เพราะการเรียนศิลปะจำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะเป็นรายบุคคล
9. การที่เด็กบางคนมีปัญหาและไม่สามารถจะปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ อาจจะจนปัญญาที่จะสร้างสรรค์ ไม่สามารถทำงานที่ใช้ความประณีตได้ ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำงานได้ไม่พึงพอใจตนเอง ครูจะต้องไม่ทอดทิ้ง เพราะปัญหาเหล่านี้เด็กต้องการให้ครูช่วยคลี่คลายและแนะแนวทางให้กับตน ครูควรสนใจเป็นพิเศษเพื่อช่วยสร้างความมั่นใจ และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองรู้เพื่อนในห้องเรียนไม่ได้

10. ช่วยคลี่คลายปัญหาและความคิดของเด็ก โดยวิธีซักถามพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาและความคิด ครูต้องพยายามให้เด็กได้มีการแสดงความคิดเห็น อภิปราย และพูดคุยในปัญหาทั่วไปที่เหมาะสมและเกี่ยวข้องกับปฏิบัติงานการที่เด็กจะกล้าพูดคุยซักถามนั้น ครูต้องมีความสัมพันธ์ทางความรู้สึกต่อเด็ก
11. ครูควรเคารพต่อการทำงานและผลงานของเด็ก สร้างความภาคภูมิใจให้เกิดแก่เด็ก ไม่มีท่าทีหรือคำพูดที่สื่อว่าทำงานใช้ไม่ได้หรือทำงานสู้คนอื่นไม่ได้ เพราะเด็กจะมีความรู้สึกไวต่อการแสดงออกของผู้ใหญ่
12. ควรให้เด็กได้ภาคภูมิใจกับผลงานของตน ในแง่ที่ว่าผลงานชิ้นนั้นเป็นฝีมือของเด็กเอง ครูไม่ควรแก้ไขดัดแปลงงานของเด็ก การช่วยเหลืออาจจะเป็นได้เพียงเล็กน้อย ในกรณีที่เด็กขอร้อง แต่วิธีทางที่ดีที่สุดคือ ยกตัวอย่างกว้าง ๆ หลาย ๆ แง่มุม พอเป็นทางให้เด็กแก้ปัญหาของเขาเอง
13. เปิดโอกาสให้เด็กได้พบข้อผิดพลาดด้วยตนเอง เพราะสิ่งที่ผิดพลาดเด็กจะจดจำมันได้อย่างแม่นยำ และเป็นบทเรียนกับการทำงานต่อไป การช่วยแก้ไขข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น ครูควรเป็นผู้ชี้แจงกว้าง ๆ หรือให้ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์หลังจากงานเสร็จสิ้นลงแล้ว
14. การเรียนศิลปศึกษา ควรส่งเสริมให้มีบรรยากาศที่ร่มเย็นเป็นกันเอง การส่งเสริมให้มีบรรยากาศเป็นกันเอง มีผลในการทำงานที่จะส่งเสริมความคิดหลาย ๆ ด้าน เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก จินตนาการ เมื่อเด็กเกิดความรู้สึกว่าตนกำลังอิสระ เด็กก็พร้อมที่จะคิดและทำอย่างเต็มความสามารถ
15. ส่งเสริมให้เด็กสามารถทำในสิ่งที่ทำได้ โดยไม่ใช้วิธีหักโหมให้เด็กทำงานที่ยากเกินไป อย่าหวังผลงานสำเร็จเป็นหลัก เพราะการเรียนรู้เกิดจากการค้นคว้าทดลองและเลือกสรร ครูต้องมีความอดทนที่จะเห็นเด็กเรียนศิลปะอย่างค่อยเป็นค่อยไป และเหมาะสมกับวุฒิภาวะ
16. พยายามส่งเสริมให้เด็กเป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นงานของตน ช่วยให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเด็ก เป็นการฝึกเหตุผลและความเชื่อมั่นไปพร้อมกัน
17. ส่งเสริมให้มีการแสดงงานของเด็ก ทุกคน แต่ไม่ควรเป็นไปในทางแข่งขัน เพราะบางคนที่ไม่สามารถทำดีเท่าผู้อื่นได้ อาจจะท้อใจและเด็กกลุ่มนั้นอาจจะไม่มีทางสู้ อยู่ตลอดไปจนกลายเป็นปมด้อยโดยไม่รู้ตัว

ภายในห้องเรียนศิลปะนี้จะต้องมีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ไม่ถึงเครียด รู้สึกอิสระเสรี สภาพแวดล้อมมีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก เนื่องจากสภาพภายในห้องเรียนที่ดีย่อมเป็นส่วนหนึ่งของแรงกระตุ้นที่จะช่วยให้เด็กสร้างสรรค์ศิลปะเป็นอย่างดี

เลิศ อานันท์ (2523, หน้า 30-31) ได้กล่าวว่า การสอนศิลปะการสอนให้นักเรียนทุกคนรู้จักแก้ปัญหา และค้นคว้าพบด้วยตนเองใช้กิจกรรมทางศิลปะเป็นเครื่องมือในการ “เพาะ” ความคิดสร้างสรรค์จินตนาการขยายความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ให้รู้จักทดลอง ค้นคว้าสำรวจ และแปลงความใฝ่ฝันของตนให้เป็นจริง โดยครูเป็นผู้ทำหน้าที่ในการยั่วยุและท้าทายให้เด็กแสดงออกไปตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคน ซึ่งมีแนวคิดสอดคล้องกับ พินิจ ภวังกระวี (2507) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนว่า ครูควรยึดหลักสำคัญในการจัดประสบการณ์และกิจกรรมศิลปศึกษาให้เหมาะสมกับพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก โดยดำเนินการดังนี้

1. การสำรวจ (Exploration) ครูควรให้โอกาสเด็กสำรวจหาวัสดุที่จะนำมาใช้ในกิจกรรมจากรอบ ๆ ตัว ในชีวิตประจำวันของเด็ก เช่น วัสดุพื้นเมือง วัสดุเหลือใช้ จะเป็นประโยชน์และมีคุณค่าแก่เด็กอย่างยิ่ง

2. การสะสม (Collection) ครูควรมีโครงการและเสนอแนะให้เด็กได้สะสมวัสดุต่าง ๆ ที่หาได้ เช่น กระดาษหนังสือพิมพ์ นิตยสาร เมล็ดพืช ฯลฯ โดยการเก็บรวบรวมแยกเป็นประเภทของวัสดุต่าง ๆ ให้เรียบร้อย

3. การทดลอง (Experimentation) วัสดุต่าง ๆ ที่หาหรือสะสมมาควรได้รับการศึกษาพิจารณาถึงคุณลักษณะของวัสดุนี้ว่า สามารถสร้างสรรค์อะไรได้บ้างตามวิธีการต่าง ๆ ซึ่งควรสนับสนุนให้เกิดแก่เด็ก

4. การแสดงออกอย่างเสรี (Free Expression) ครูควรให้โอกาสเด็กที่จะเลือกวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ซึ่งได้จากประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจ การแก้ปัญหาทักษะและจินตนาการที่มีอยู่ในตัวเด็กให้เด็กมีโอกาสดังกล่าวมากที่สุด ถ้าเด็กไม่กล้าแสดงออก ครูควรสร้างสรรค์ความมั่นใจในการแสดงความคิดและสร้างประสบการณ์นั้น ๆ

5. การสร้างสรรค์ (Creation) การสร้างสรรค์มีได้หมายความว่า เด็กจะต้องทำอะไรใหม่ ๆ เสมอ เพียงแต่ครูส่งเสริมให้เด็กได้นำประสบการณ์ความรู้สึที่มีอยู่เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในกิจกรรมใหม่ การใช้เครื่องมือแก้ปัญหา ตลอดจนการประยุกต์ใช้

จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมการสอนให้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะดังที่อาร์ พันธ์ณี (2540, หน้า 164) ได้เสนอแนะว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจความสามารถและสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างยิ่งกิจกรรมสร้างสรรค์จึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อและตา และการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ที่อาจมีเท่านั้น แต่ยังเป็นส่งเสริมความคิดอิสระจินตนาการ ความรู้สึกที่ได้สัมผัสจริง ฝึกการรู้จักทำงานด้วยตนเอง และฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทั้งทางความคิดและการกระทำ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ และยังนำไปสู่การเรียนรู้ อ่านอย่างสร้างสรรค์ต่อไป กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะอาจแบ่งออกได้หลายลักษณะ เช่น การวาดภาพ การปั้น แต่ในที่นี้จะยกตัวอย่างเฉพาะการวาดภาพ ซึ่งมีดังนี้

การวาดภาพ หมายถึง การวาดภาพในลักษณะทำทางต่างๆ ดังนี้

1. การวาดภาพตามใจชอบ หมายถึง การให้เด็กได้มีอิสระในการเลือกวาดรูปตามความพอใจและสามารถวาดได้ ซึ่งส่วนมากเด็กก่อนวัยเรียนมักวาดรูปคน บ้าน สัตว์ วัตถุ หรือภาพที่เด็กประทับใจเป็นต้น

2. การวาดภาพจากประสบการณ์ หมายถึง การให้เด็กเลือกวาดภาพจากประสบการณ์ที่เด็กได้ประสบกับตนเองจากการไปเที่ยวตามที่ต่างๆ เช่น ทะเล สวนสัตว์ ของขวัญวันเกิด สัตว์เลี้ยง ของเล่น เป็นต้น

3. การวาดภาพจากการฟังนิทาน หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากนิทานที่ครูเล่าให้ฟัง หรือจากเทปนิทาน ซึ่งเด็กจะแสดงทั้งความรู้สึกนึกคิดทางด้านสติปัญญาและความรู้สึกทางด้านจิตใจ ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพได้

4. การวาดภาพจากเสียงเพลง หมายถึง การให้เด็กได้ฟังเพลงแล้ววาดภาพตามความนึกคิดของเด็ก เป็นภาพที่เด็กประทับใจจากการฟังเพลง

5. การวาดภาพจากการแสดงบทบาทสมมติ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากการที่เด็กได้แสดงบทบาทสมมติ แล้วถ่ายทอดมาเป็นภาพ

6. การวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด หมายถึง การที่เด็กต่อเติมเสริมให้เป็นภาพจาก
สิ่งเร้าที่กำหนดมาให้ ซึ่งสิ่งเร้าแบ่งเป็น

6.1 ต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เป็นเส้นในลักษณะต่างๆ ได้แก่ เส้น

โค้ง เส้นตรง เส้นคู่ขนาน ฯลฯ

6.2 ต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่สมบูรณ์ เช่น วงกลม สีเหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นต้น

การต่อเติมในลักษณะเช่นนี้เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ดี เด็กจะเกิด

จินตนาการ และท้าทายให้อยากลองทำให้สำเร็จเป็นรูปเป็นร่าง ด้วยความคิดที่เป็นอิสระและด้วยความพอใจ นอกจากนั้นยังเป็นสิ่งเสริมความคิดที่แปลก ไม่ซ้ำกัน เด็กแต่ละคนจะวาดภาพตามความคิดของตน ซึ่งเป็นการเริ่มต้นในการกล้าและยอมรับความแตกต่างของตนจากเพื่อนคนอื่น สร้างเสริมให้เด็กเกิดความมั่นใจจากผลงานที่ปรากฏ กล้าคิดในสิ่งแปลกๆ อันจะนำไปสู่การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่อไป วิรุณ ตั้งเจริญ (2539, หน้า 143-144) ได้เสนอการจัด

กิจกรรมศิลปะส่งเสริมการสร้างสรรค์

1. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้มีความรู้สึกไวต่อปัญหาต่าง ๆ ต่อสภาพแวดล้อม และต่อความรู้สึกนึกคิด ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีประสบการณ์รอบตัวอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่สัมผัสหรือรับรู้สภาพแวดล้อมอย่างผิวเผินและเฉยเมย การสัมผัสกับวัสดุสร้างสรรค์ ยังช่วยส่งเสริมประสาทสัมผัสต่อวัตถุหรือวัสดุต่าง ๆ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกตอบรับอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

2. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้มีความคล่องตัวในการแสดงความคิดเพราะกิจกรรมสร้างสรรค์จะช่วยให้เด็กรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ลำดับความคิดและตัดสินใจอย่างฉับไว เพื่อให้สามารถแสดงออกได้อย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ประกอบกับการแสดงออกทางศิลปะในแต่ละกิจกรรม เป็นสิ่งที่เด็กต้องคิดสร้างสรรค์ตามความเหมาะสมของกิจกรรมแต่ละอย่าง ทำให้ความคิดเป็นไปอย่างกว้างขวางและคล่องตัว
3. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้รู้จักยืดหยุ่นและปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ ผู้มีความคิดสร้างสรรค์มักจะเป็นผู้ที่สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เสมอ รู้จักตัดสินใจอย่างเหมาะสม ซึ่งปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ นั้นจะไม่ใช้สูตรสำเร็จสำหรับการแก้ปัญหา กิจกรรมศิลปะที่ไม่มีถูกหรือผิด แต่มีเฉพาะความชอบหรือไม่ชอบเท่านั้น นับเป็นกิจกรรมซึ่งท้าทายความคิดที่ต้องยืดหยุ่นอยู่ตลอดเวลาปรับตัวให้ทันกับสภาพการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ
4. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ได้แก่ การส่งเสริมให้เด็กสามารถคิดในสิ่งใหม่ ๆ ที่ตนได้รับจากประสาทสัมผัสต่าง ๆ และสามารถถ่ายทอดความคิดให้เป็นรูปธรรม ตามปริมาณสิ่งเร้าและความพร้อมของเด็กแต่ละคน ศิลปะเด็กนอกจากจะแสดงความบริสุทธิ์ใจและจริงใจในการแสดงออกแล้ว ทั้งรูปแบบและเนื้อหายังมีลักษณะเฉพาะตัวอีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลต่อเนื่องไปถึงความคิดและพฤติกรรมของเด็กแต่ละคน
5. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้สามารถดัดแปลงและประดิษฐ์สร้างสรรค์ การสร้างสรรค์เป็นการรู้จักดัดแปลง ตกแต่ง หรือประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้น การสร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะ ย่อมมีผลต่อเนื่องไปสู่ความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออกทั่ว ๆ ไป
6. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้สามารถสังเกตคัดลอกประสบการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากการแสดงออกทางศิลปะที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดนั้น สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เสนอไว้ในงานศิลปะจะถูกคัดลอกคัดลอกให้เหลือเพียงส่วนที่เห็นว่าจำเป็นหรือชื่นชอบมากที่สุด
7. กิจกรรมศิลปะส่งเสริมไม่ให้เป็นผู้รับรู้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจากการแสดงออกทางศิลปะอย่างต่อเนื่อง เด็กจะแสดงออกหลาย ๆ ลักษณะรับรู้หลายด้านเพื่อนำมาแสดงออก นอกจากนั้น การสร้างสรรค์ในแต่ละกิจกรรมยังต้องคิดหลายด้านและหลายครั้ง คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ เปรียบเทียบคุณสมบัติปริมาณและคุณภาพ เพื่อไปสู่การตัดสินใจที่แน่นอน

คุณค่าของวิชาศิลปะศึกษาที่มีต่อเด็ก

1. ศิลปะสนองความต้องการของเด็กแทบทุกด้าน เด็กต้องการความรัก ความนับถือ ความอบอุ่น ต้องการประสบความสำเร็จ ตลอดจนต้องการการยอมรับนับถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ศิลปะสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ได้
2. ศิลปะช่วยให้เด็กได้ริเริ่ม ความสร้างสรรค์ถ่ายทอดออกมาในผลงานทางศิลปะ
3. ศิลปะช่วยให้เด็กมีความคิด มีความรอบคอบ มีความละเอียดถี่ถ้วน รู้จักรับผิดชอบ สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี
4. ศิลปะช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนวิชาอื่นๆ เพราะวิชาศิลปะสามารถนำไปสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสม
5. ศิลปะช่วยให้เด็กมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวเป็นความมุ่งมั่นของสังคมปัจจุบัน
6. ศิลปะช่วยสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันให้แก่เด็ก เช่น การประดิษฐ์ของใช้ การตกแต่งบ้าน การซ่อมแซมวัสดุต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่ต้องอาศัยศิลปะทั้งสิ้น
7. ศิลปะช่วยกล่อมเกลাজิตใจของเด็กให้เป็นไปตามความปรารถนาของสังคม กล่าวคือ ให้รสนิยมดีมีจิตใจอ่อนโยน มีความเมตตากรุณา
8. ศิลปะช่วยให้ความงอกงามของเด็กพัฒนาไปทุก ๆ ด้าน อันเป็นการช่วยให้การศึกษาบรรลุผลสมความมุ่งหมาย

Elise R. Boylston, 1997 (อ้างใน ยุติกร คำแก้ว, 2539, หน้า 44) ได้กล่าวว่า ครูผู้สอนศิลปะไม่จำเป็นต้องเป็นศิลปินครูประจำชั้นทุกคนสามารถสอนวิชาศิลปะศึกษาแก่เด็กของตนได้เท่าเทียมกัน ครูไม่จำเป็นต้องรู้วิธีวาดภาพหรือระบายสีขั้นศิลปินแต่ต้องรู้จักจัดประสบการณ์ให้เด็ก ความพร้อมในการเตรียมงาน การรู้จักนำเข้าสู่บทเรียน มีความรู้ในเรื่องการวัดและประเมินผล การมีความตั้งใจจริงที่จะจัดประสบการณ์ให้สนองกับความต้องการและความสนใจของเด็กต่างหากเป็นสิ่งสำคัญ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ชูจิตต์ วัฒนารมณ (2529) คุณค่าของกิจกรรมศิลปะศึกษาที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่เรียนรู้อุปกรณ์ศิลปะศึกษากับผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษา นักเรียนมองเห็นคุณค่าไม่แตกต่างกัน

ศิลปะศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์(2533) ได้กล่าวไว้ว่า

เด็กยังคงมีความสนใจในภาพเขียนภาพต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์มีรูปทรงเรียบง่ายทางเรขาคณิต เช่น การเขียนศีรษะคนเป็นรูปทรงกลม ตัวคนเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือเป็น

สี่เหลี่ยม เด็กจะค่อยๆ พัฒนาการเขียนภาพออกไปด้วยการเขียนรูปร่างง่ายๆ เป็นภาพสิ่งของต่างๆ พร้อมทั้งการสร้างสรรค์รูปร่างต่างๆ ด้วยการต่อเติมผสมให้มีเนื้อหาและรายละเอียดมากขึ้นตามวัยเด็กชอบที่จะสร้างสรรค์งานที่ตนรู้เข้าใจและมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องที่ตนเองมีความประทับใจมาก การสร้างสรรค์ของเด็กในชั้นประถมปีที่สอง เด็กส่วนมากจะแสดงออกในรูปร่างที่ชัดเจนขึ้น เช่นรูปร่างและการแต่งกายของชายและหญิง การแสดงระยะใกล้ไกลด้วยการใช้รูปร่าง ขนาด เส้น และการเขียนภาพซ้อนกัน สำหรับการเขียนภาพรูปร่างสิ่งของต่างๆ นั้น เด็กจะเขียนสิ่งที่ได้รู้เรื่องตามความเข้าใจของเด็กมากกว่าจากภาพที่แลเห็นจริง กล่าวคือ รูปร่างของสิ่งต่างๆ ที่เด็กเขียน แม้ว่าจะเขียนภาพนั้นโดยดูจากของจริงหรือรูปภาพ แต่รูปร่างที่เขียนขึ้นนั้นจะไม่เหมือนของจริง ทั้งนี้เพราะเด็กวัยนี้จะเขียนภาพจากความคิดเห็นตามจินตนาการของเด็กเองมากกว่าการเขียนภาพที่เลียนแบบจากของจริง นอกจากนั้น การใช้สีของเด็กวัยนี้จะแสดงออกถึงจินตนาการและอารมณ์ของเด็กด้วย กล่าวคือ เด็กจะระบายสีตามความคิดและความรู้สึกของตนมากกว่าสีที่เป็นจริงตามธรรมชาติ เช่นระบายสีหน้าคนเป็นสีแดงหรือเขียว

กิจกรรมสำหรับเด็กในชั้นนี้ ควรจัดให้สัมพันธ์กับความสนใจของเด็กในขณะนั้น เด็กมักจะกระตือรือร้นที่จะแสดงออก แต่จะมีช่วงของความสนใจในการทำกิจกรรมในระยะเวลาสั้น ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นจึงจำเป็นต้องสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่เด็กสนใจด้วย เพราะถ้าเด็กหมดความสนใจแล้ว การเรียนการสอนจะไม่ได้ผล ฉะนั้น กิจกรรมที่ต้องใช้เวลาปฏิบัติงานนาน นอกจากเด็กจะไม่สำเร็จหรือทำได้ไม่เรียบร้อยแล้ว เด็กอาจจะเกิดความรำคาญที่ไม่ชอบกิจกรรมนั้นๆ ต่อไปถ้าผู้ใหญ่แสดงความชื่นชมในความสามารถหรือความสำเร็จจนเด็กเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกว่าได้ทำงานในบรรยากาศที่มีผู้เข้าใจถึงความสำคัญ และความสามารถของตนแล้ว เด็กจะแสดงออกด้วยความสุขสบายและสบายใจ เมื่อเด็กได้มีโอกาสแสดงออกในความคิดและความรู้ในทางสร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะอย่างอิสระ ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมเป็นพิเศษในความเจริญทางด้านอารมณ์ การสร้างสรรค์ และสุนทรีย์ภาพ เกิดความภาคภูมิใจในผลงาน

ศิลปะในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เนื้อหาจะบูรณาการเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ฝึกการจินตนาการและแสดงออก ศิลปะเป็นกิจกรรมที่เป็นสื่อนำไปสู่การพัฒนาสมรรถภาพของบุคคลในด้านความพร้อม การใช้มือและตา สร้างความสมบูรณ์ด้านจิตใจ ความเพลิดเพลิน, การได้แสดงออก, ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ให้กับเด็ก ดังนั้นลักษณะงานศิลปะในระดับนี้จึงต้องดัดแปลงให้ง่าย ใช้เวลาสั้น อุปกรณ์ ง่าย สะดวกในการจัดการ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรกำหนด

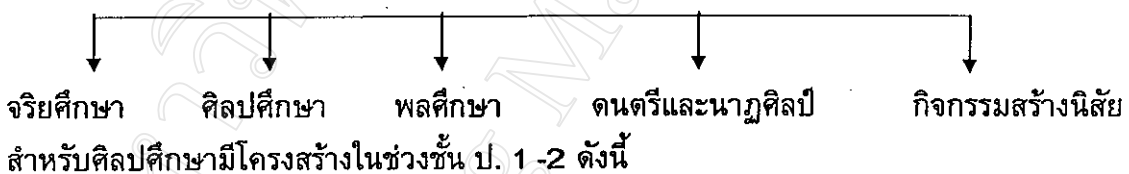
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 (ช่วงอายุ 6-8 ปี)

พัฒนาการของเด็กในช่วงนี้ การใช้กล้ามเนื้อมือและสายตาเริ่มประสานกันได้ดี เด็กจะสนใจการเล่นที่สนุกสนาน ชอบแสดงออกถึงความสามารถของตน เพื่อให้ผู้อื่นยอมรับ มีความสนใจในสิ่งที่เป็นประสบการณ์ใหม่ ๆ และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เช่น บ้าน สมาชิกของครอบครัว เด็กวัยนี้มีความสนใจช่วงสั้น ๆ

ระดับ ป.2 : เด็กวัยนี้มีความเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน มีการแสดงออกทางด้านศิลปะที่เป็นเรื่องราวมากขึ้น สามารถควบคุมมือ ความคิด และสายตาให้สัมพันธ์มากขึ้น เด็กจะวาดภาพตามความเข้าใจของตนเองมากกว่าการเลียนแบบจากของจริง รายละเอียดของภาพมีไม่มากนัก การระบายสีแสดงออกถึงจินตนาการและอารมณ์ของตนเอง

ศิลปศึกษาเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งโครงสร้างของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีดังนี้

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

(บูรณาการอยู่ในหน่วยการเรียนรู้ทั้ง 6 หน่วย)

- หน่วยที่ 1 มั่นใจในการเคลื่อนไหว
- หน่วยที่ 2 ใฝ่เรียนใฝ่รู้
- หน่วยที่ 3 สนุกกับจินตนาการ
- หน่วยที่ 4 พัฒนาความสามารถของตนเอง
- หน่วยที่ 5 ครอบครัวดีมีสุข
- หน่วยที่ 6 โรงเรียนดีมีวินัย

(กองวิชาการ, 2539, หน้า 17-19)